శ్రీ

శ్రీ వేంకటరామకృష్ణ గ్రంథమాల.

ద్వితీయగుచ్ఛకము.

ఇందు

శ్రీ పీఠికాపుర సంస్థాన విద్వత్కవులగు

రామకృష్ణులచే

రచియింపఁబడిన

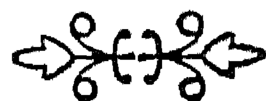
కోకిలకాకము, కవితావిమర్శనఖండనము,
ముండసమండనము, (భారతము) శతప్రాసము, శతఘ్ని.
(శృంగభంగము, సత్యసందేశమును)
గలవు.

మొదటికూర్పు 600.

కాకినాడ.

శ్రీ సుజనరంజనీ ముద్రాక్షరశాలయందు
ముద్రింపఁబడినది.

1912.

వెల అణాలు 12.

శుద్ధపత్రిక.

పుట.	పంక్తి.	ఒప్పు.
		—కోకిలకాకము.—
1	15	వర్ణనీయం
3	2	నేగుదేఱఁగా
	10	మేఁతకై
	20	పృష్ఠిఁడాస.
4	7	చాలఁగాల
5	17	గించుఁదసంబున
		—కవితావిమర్శన ఖండనము—
		—ముండనమండనము.—
2	8	బయలుదేఱిన
	11	బొందుపఱిచి
3	18	నక్కఱ
7	3	పేర్చఱిచి
	12	ర్శని
	14	గౌరవార్హులని
	21	గౌరవపాత్రి
8	1	కుఁబూజ్యత
10	10	గౌరవాస్పదు
12	5	ఁబెట్టుక
13	2	నట్లుకల్పించిన
	18	యథార్థ
14	8	శ్రీశబ్ద
	12	దీఱును
15	13	బురోహితుఁడు
	14	నైష్ఠికు
16	22	లక్షణహేత్వోః క్రియా యాః అని
19	3	జిత్తగింప
	4	అని
	12	మాలార్చితం
	15	ద్దక్షు
20	7	శబ్దమే
25	5	దాత్పర్య
	11	గ్రంథముల
26	13	మాదిరి
	17	ర్థంబు
	19	యర్థము
		—శతప్రాసము.—
1	2	ప్రజయుఁ జెందెడుఁగాత ముదంబు ;
3	13	వితథంబుగ
4	13	సత్కరుణానుర
	19	నతజ్ఞులు
		—తెలివిడి.—
	6	కవులర్థా
		—శతఘ్ని.—
3	5	గురులెవరు ?
4	17	బోల్చితివి
9	21	లోనలేని
10	7	సంధిచెడి

పుట.	పంక్తి.	ఒప్పు.
10	11	నంతవట్టు
11	3	సైఁపన్
	10	లెక్కింపఁ
13	13	శేకర్ణ్
	18	దానితోఁ
15	9	తండ్రి
18	5	యంచునకు
26	10	మరుత్తిచ్చె
29	14	లగువారు
	17	సర్థాను
30	5	రేఫార్థ
	16	నర్థాను

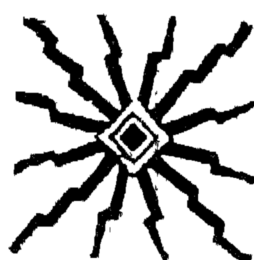
—శృంగభంగము.—

పుట.	పంక్తి.	ఒప్పు.
2	10	సైఁచి
	18	స్మృతింబోని
	22	చల్లఁగ
5	15	జూతమ
6	7	రామశాస్త్రి
	10	న్నేమని

పుట.	పంక్తి.	ఒప్పు.
6	23	వారలును
7	2	మెచ్చఁగన్
	5	తేటిచూడ
	6	లోఁగితి ;
	18	శిష్యులును
8	9	వ్రాసివా
	19	వచ్చితిఁ
	20	రామశాస్త్రి
	21	తిర్చితిఁ
	23	లఁట
9	18	వెట్టఁగ

—సత్యాసందేశము.—

పుట.	పంక్తి.	ఒప్పు.
2	9	యన్నఁ
	19	గాణంగు
4	1	కాఁకర
6	5	సంధి
	7	సామరస్య
	8	నేఁటికిన్
	10	గారారు

కోకిల కాకము.

శా. ప్రాతఃకాలము వాయసంబుపణినా పత్యోక్త శాస్త్రంబులోఁ
దాతజ్ స్థానులు సెప్పఁడెవ్వియను చం దంబొప్పఁగాకాయనన్
జాతుర్యంబలరార నుత్తరము వి స్పష్టంబుగాఁ గోకిల
వారితంబిచ్చెఁ గుహూకుహూయని గృహారామప్రదేశంబునన్. 1

శ్రీనాథుఁడు.

గీ. బలునకుమఱంది ; కృష్ణుని బావ ; జెట్టి
యు నగు భీమునకోడి సుయోధనుండు
ధైర్యమును గోలుపోయి యొద్దానడాఁగి
నాఁడో యదియొండు ద్వైపాయనహ్రదంబు. 2

గీ. ఆమడువుచెంత నీరసంబైన చింత
కొమ్మపైఁ గూర్చిమైఁగులాయమ్మొకండు
గట్టుకొనియందుఁ బలుగాకి కాకియొకటి
లాతికవులొకకొన్ని గొల్వఁగవసించు. 3

క. కాకవులునాఁడు నాఁడును
నీకంఠస్వరమువ నీయుంబని త
న్నేకొనియాడఁగ నది నిజ
మే కదె యని తలఁచి వాయసేశ్వరుఁడెగయున్. 4

గీ. క్రమముగా గర్వమధికముగాఁగ గాయ
కోత్తముఁడ నేనటంచు నూరూరఁ దిరుగు

కాకి పలుగాకి మూఁకలఁ గలసిమెలసి
కడకు గాయకబిరుదము గట్టుకొనియె. 5

సీ. ఒకసారిపాగ రెక్క శుకశారికాదులఁ
గయ్యంబునకుఁబిల్చుఁ గాలుద్రవ్వి
నొకమాఱు కాకవిప్రకరంబు తనతీరు
వినుతింపమత్తిల్లు విఱ్ఱవీఁగి
నొకవేళ వెడఁగుబాలకులు గాలికి మువ్వఁ
గట్ట మిన్నులుముట్టు గంతువైచి
నొకనాఁడు తనపాటలకు మెచ్చు పక్షులఁ
జేరి "కా" యని కూయు నోరుదెఱచి

గీ. వేఱొకప్పుడు తనప్రాపవిభవమెల్ల
వారుఁగనుఁగొని యచ్చెరుపాటునొందఁ
దలఁచి పటపట ఱెక్కలు దులుపుకొనుచు
నెక్కయెండినచెట్టుపై నెక్కినిక్కు. 6

క. ఏకడకు నేగినప్పుడో
రాకొమరుల సౌధశేఖరంబులవ్రాలుం
గాకవికటంబుగా మన
కాకేశ్వరుఁడంతమాత్ర గరుడుండగునే? 7

చ. కొలఁది యెఱుంగలేని యెల కోయిల యొక్కఁడు వాయసేశ్వరు
న్వలఁతియకాఁదలంచి తనవారలఁజీరికిఁగోక ముద్దుగాఁ
బలుకునదయ్యె గానమునఁ బాండితి నెక్కుడు సంగ్రహింపఁగాఁ
దలఁపునఁజేసి వాయసపదంబునకేగె ముదంబుపెంపునన్. 8

ఉ. జ్ఞానము లేని వాయసుఁడు గాయకుఁ డంచుఁ దలంచి వానితోఁ
గానమునభ్యసింపఁగఁ బికంబనభిజ్ఞత నేగుదేరఁగాఁ
దానునుగాయకుండనని తత్త్వముమూర్ఖుడఁజేసి దానికిం
గానము సెప్ప సిద్ధపడెఁ గాకము లోకము వారు నవ్వఁగన్. 9

క. లోకోత్తరమగు గానము
కోకిలడింభకము చదువుకొనవచ్చుట నం
తో కులుకుచు మన్నించెను
గాకిగుణం బెవ్వడేని గాదనఁగలఁడే. 10

గీ. దినదినము వేడ్కకై దేశదేశములకుఁ
జనుచుఁ గలవారి ముంగిళ్లఁ గునికిపాట్లు
పడుచునుండిన విసువక భక్తితోడఁ
గొలుచుఁ గోయిలవిద్దెపైఁ గలుగు పేర్మి. 11

ఉ. గొప్పకు నెందుఁబోయినను గోయిలఁ దోకొనిపోవుగాని తా
నెప్పుడుఁ బొట్టకూటికొఱకే తిరుగాడుచునుంట నేమియుఁ
జెప్పదు కాకి కోయిలకుఁ, జెల్లి యొకప్పుడు సెప్పఁజూచినన్
జప్పనికూతదక్క సరసంబగు పల్కొకఁడైన రాదుగా. 12

గీ. ఎన్నటికినైనఁ జెవులకు నింపు నింపు
నొక్కపలుకేని తెలుపదోకో యటంచుఁ
గోకిలము పుట్టెడాసతోఁ గొలిచెఁ గాని
యెప్పటికి దానికోర్కె యీడేఱదయ్యె. 13

క. ఎఱుగదు పికపోతము దన
గురువునకుం గలుగు విద్య కొలఁదిఁ బసితనం

బరిగిన పిఱుందనే య
త్రైజగంతయు దానికొయ్యఁ దెలియఁగనయ్యెన్. 14

గీ. కాకి వైఖరి మనమెఱుంగనిది కాదు
కాకిగానము క్రొత్తదిగాదు మనకు
గండుగోయిలపిల్ల యక్కాలమందుఁ
బసితనంబాటఁ దెలియక భంగపడియె. 15

గీ. చాలకాలంబువిసిగి వేసారి తుదకుఁ
గాకవికి గాణతనమెట్లు గలుగుననుచుఁ
దెల్లమగుటయు మిపులఁ జింతిల్లి పికము
కాకమునువీడి తనవారిఁ గలసిచెలఁగు. 16

గీ. అంతఁ గోయిలపిల్ల వసంతకాల
మవతరింప రసాలమునధివసించి
సరసులెల్లరుమెచ్చ స్వజాతి సులభ
మయిన గానంబు కర్ణపేయంబుసేయ. 17

ఉ. కోయిలపిల్ల మేలు తనకున్ లభియింపక యుంటఁజేసి య
త్యాయతమానసూయహృదయంబుఁ గలంపన హర్నిశంబు న
వ్వాయసమూర్తి భూమిఁగలవారికిఁ గోయిలపాటఁ జేఁదుగాఁ
జేయుతలంపునం జెవులు చిల్లులువోవఁగఁ గూయునీగతిన్. 18

గీ. విబుధవరులార! కోయిలపిల్లపాట
కర్ణపరుషంబు; మున్నునాకడనె విద్య
నేర్చె; దీనికొకింతయేనేరుపు; కల
కంఠములు గారవార్హముల్ "కావుకావు". 19

గీ. చాలఁగాలమునుండి ముచ్చటగఁబాడు
కాకములసొమ్ము గానము ; గాని మొన్న
మొన్న నాయొద్దనేరుచుకొన్న పికము
కలరవమ్ములు మధురముల్ "కావుకావు".

గీ. కాకియోర్వఁగలేక యిక్కరణినెపుడు
"కావుకా"వని కూయునకానిధరణి
నెఱుఁగరొక్కో కలకంఠము నెల్లవారు
వినరొక్కో దానిగానము వీనులార.

క. కాకము దనకొకగురువని
యేకోయిలసెప్పనైన నేమియసూయం
జేకొని పికముంగాకం
బేకరణిని నిందలాడ నేతలపోయున్.

గీ. కాకియొకనాఁడు కోయిలకడకువచ్చి
యూర ! పికపోత ! నీగర్వమధికమయ్యె
తొల్లి గానంబు నెల్ల నాతోడఁ జదివి
కృతమెఱుంగవు నీకింత కేరడంబె ?.

క. అంచుంగించుదనంబునఁ
జంచువుఁగదలించి వాయసముదన్నున్ యూ
చించిన నెజ్జఱికముఁ బ్రచు
రించెదనని కోకిలమ్ము రేపున్ మాపున్.

ఉ. తేఁకువగల్గువాఁడు పరదేశములం జరియించువాఁడతి
శ్లోకుఁడు వేఁపపండ్లుదిని చొక్కెడు కాకవి సార్వభౌముఁడే

నాకుగురుండు నమ్ముఁడనిరన్ మనక్కోకిల పాకమేల్కో
ల్కోకము వారు నమ్మరదిలోపము కాదుగ వారిబుద్ధికిన్.

ఉ. కాకము గాయకుండఁట పికంబునకుంగురువంట తన్ను ను
శ్లోకులలోనవాకొననిలోపము కోయిలపిల్లదంట తా
నేకము ధర్మవర్తియఁట యిద్ధగుణుండఁట వింటిరయ్య! యీ
నాకులటంచుఁ జెప్పుకొనసాగిరిలోకులు వింతవింతగన్.

క. కోయిలకుంగురుఁడను నే
నేయని యెప్పుడునుజాటు నెల్లెడలంగా
నీయేమను బాటింపమిఁ
బాయని రోసమునఁగలఁతవడు వాయసుఁడున్.

క. ఈయున్నతజెనిగండుం
గోయిలకాకమునమంగుఁ గొంగంగనియెం
దోయొత్తిలినగెనఁటనది
యే యొకరంధ్రముగవిగ్రహింపఁగఁదొడఁగెన్.

ఉ. కోకిలమట్లుకయ్యమునకున్మదిగోల్పదు ముద్దులొల్కఁగా
వాకొని మెల్లలోకులను వశ్యులఁజేసినదయ్య; నెప్పుడో
కాకమునొద్దనొక్కపరి గానమునేర్వఁగఁబోయియుండుటన్
గాకికిఁ గోకిలమ్మునకుఁ గయ్యము తియ్యము గాకయుండుటన్.

క. అదికారణమ్ముగాఁ ద
న్నెదురఁగ లేదనితలంచెనేమోఁ కాకం
బొదిగి పికకూజితమ్ముల
వెదకి వెదకి చూపసాగె వెట్టిదోసంగుల్.

చ. ఎఱుఁగదుగాక కాకమొకయించుకయేనియు నాత్మశక్తి ; వా
దెఱవ నపస్వరంబులుగ దేతసకుం బొడసూపు! గాయకో
త్తరకలకంఠనాదమునఁ దానును దప్పొలువట్టఁజూచినన్
గరుసగునేవికస్వర పికస్వర మెవ్వరికేని యంతలోన్. 31

క. కాకమొకవక్త్రకోయిల
మూకంబని మదిఁదలంచు మొఱకులఁదెలుపన్
లోకోత్తరమగుఫణితిని
కోకోయనికూయసాగెఁ గోకిలమంతన్. 32

ఉ. చేసెడుచేఁతయుత్తములచిత్తము నుత్తలపెట్టుచుండుటం
గూసెడుకూఁత కర్ణములకుం బరుసంబుగఁ దాఁకుచుండుటన్
వాసియువన్నెయుంగలుగువారలు "హూహూ"ష్షనిపాఱఁదోలినన్
నాసరివారు లేరనిమె నమ్మునువాయసుఁడేమిసెప్పెదున్ ?. 33

క. కొంగొంగురనుచుఁ గూసెడి
కొంగను ముంగిళులమెలఁగు కొంచెపుఁగాకిన్
బంగారు పంజరమ్మున
సింగారింపఁగ నెవండుచిత్తముఁ గోలుపున్. 34

కో కి ల కా క ము.

తెలిసినతాను గానమును దెల్పినదేయగుచోఁ
గోలువకయున్న దోసమది కోయిలసిల్ల దెకా
తలఁపఁగరానికూతలను దత్త్వ మెఱుంగక కో
కిలమునుదూటివాయసము కీర్తిఁజెందునొక్కో ? 35

శ్రీపీఠికాపుర సంస్థానవిద్వాంసులు,
వేంకటరామకృష్ణకవులు.

టీక.

(2) బలునకు=బలరామునకు.

(3) కులాయమ్ము=గూఁడు, కవులు=జలపక్షులు.

(4) కాకవులు (కాక+వి) కాకిపిట్టలు.

(8) కొలఁది=పరిమితి, ఎలకోయిల=చిన్నకోయిల,

వలఁతి=నేర్పరి.

(14) పికపోతము=కోయిలపిల్ల, ఒయ్యన=తిన్నగా.

(18) వాయసమూర్తి=కాకవ్యక్తి.

(19) కలకంఠములు=కోయిలలు.

(23) కేరడము=ఉపేక్ష.

(25) కోకిలపాకము=కోయిలపిల్ల.

కవితావిమర్శనఖండనము.

చ. "గరళముమ్రింగి శంకరుఁడు కంఠమునందిడ నీలకంఠుఁ డ
త్యురువిషభోజియై నెమిలియున్ విదితంబిల నీలకంఠ ; మం
చిరవులముంగిటంగసవు టెక్కులఁ బాఱెడు పుర్వుఁగ్రొవ్వ సం
హారణమొనర్చు పిచ్చుక ! యహా ! యగుదీవును నీలకంఠమే.

ఉ. పండితులెల్ల రెల్లపుడు భావమునన్ రసికోత్తమాదరా
ఖండముదాత్తులౌదు ; రొకకాలమునం బ్రతికూలమొంద ; రు
ద్దండతృషన్ వసంతమునఁ దద్దసుఖంబ్రతుపికమ్ము గూయు ; నె
న్నండును గాకియాఱువ వినన్వలపొందరయే వివేకులున్.

మాయాచార్యులుగారు భాషాభిమానుల వ్యుత్పత్తికొఱకు కవితావిమర్శనము సేయుచున్నారు. కాని మొట్టమొదట వీరు విమర్శన మన నేమో ? యెప్పుడు చేయవలయునో ? యెట్లు చేయవలయునో ? విమర్శనములవలన భాషకుఁగాని సంఘమునకుఁ గాని కలిగెడు లాభ మెట్టిదో తెలిసికొనవలసియున్నది. కాన విమర్శనపద్ధతి నొకింత ముందుగాఁ దెలిపి పిదప వారికిఁ గలిగిన సందేహములను దీర్చి యిఁక మీఁద సూత్రప్రాయముగ వారుచేసెడు విమర్శనములుచ్ఛేద్యములుగఁ జేసెదము.

విమర్శనమన గుణాగుణములను వెల్లడిసేయుట. గ్రంథకర్తగాని మఱియొకరుగాని గ్రంథమును సమగ్రముగా నచ్చొత్తించి యందలి లేఖక ముద్రాపకప్రమాదములను దెలిపెడు శుద్ధపత్రికతోడను దమ యభిప్రాయములను దెలిపెడు పీఠికతోడను, ప్రచురించినవెనుక విమర్శనమున కారంభించుట యుత్తమము. లేక పత్రికలయందుఁ బ్రకటిం

పంబడు గ్రంథములను వెనువెంటనే విమర్శింపఁ గుతూహలమున్నచోఁ
బైనఁ జెప్పిన ప్రమాదములను సాధ్యమైనంతవఱకుఁ దెలిసికొని వానిని
విడిచిపెట్టుట యుక్తము. లేనిచోఁ ముద్రాపకులకుఁ బ్రూఫ్ రీడ రగు
టయేగాని యావిమర్శకునకు విమర్శకపదవిలభింపదు. విమర్శనము
సేయునపుడు గ్రంథకర్తలయెడల నసూయలేక తాను గ్రంథకర్తృసఖు
ముఁడై మృదుమధురములైనవాక్యములతోఁ గవిప్రమాదములను
దెలియఁజేయుచు గుణములను మాటుపఱుపక వర్ణించుచుఁ దన చాతు
ర్యమును జూపవలయును. ఇట్టి విమర్శనములు బయలుదేరినయెడల
వాని నాదరముతో నెల్లరును జదివి గుణదోషముల తెలింగెఱింగి
తాము వ్రాసెడి గ్రంథములలో నట్టి దోషములకుఁ దావీయక గుణము
లను బొందుపఱిచి భాషకును సంఘమునకును వన్నెదెత్తురనుటకు సందే
హము లేదు. క్రోధముచే విమర్శనములను పేరు పెట్టి గ్రంథకర్తలను
బూతులు తిట్టుచు వ్రాసినవ్రాతలు విమర్శములగునా ? అవి యెవ్వరై
న నాదరింతురా ? వానివలన భాషకేమయిన నుపయోగము కలదా ?
గ్రంథకర్తల కంతమాత్ర లోపమువచ్చునా ? ఏమియు లేదు. మీఁదుమి
క్కిలి విమర్శకుని బుద్ధిమాంద్యము ; క్రోధావేశము ; అసహిష్ణుత ;
అశక్తి దుర్జనత్వము ; మాత్రము లోకమునకు వెల్లడియగును. మానవా
చార్యులుగారు కవితావిమర్శనమున నీవిషయముల నెంతమాత్రము
గమనింపలేదు. ఆచార్యులుగారూ! మేమిట్లంటిమని మీకుఁ గోపము
రాఁజనదు. మీరు సేయు ఘనకార్యమును బలువురాదరించుటకై
యిట్లంటిమి కాని మఱియొందుకాదు.

శాస్త్రిగారూ! కాదు ; పొరపాటు. పోనిండు పొరపాటననేల ?
శాస్త్రజ్ఞానము కలవారు శాస్త్రిశబ్దమున కర్హులే మతమునుబట్టి మీకా
చార్యశబ్దమే యుండవలయునందురా ? చూడుఁడు. శ్రవణానందములోఁ

గథానాయకుఁడైన మధుసూదనాచార్యుఁడు పరమేశ్వర్యుపాసకుఁడైన ట్లు వర్ణింపఁబడియున్నాఁడు. ఈసందర్భమునఁ బరమేశ్వరీ శబ్దమునకుఁ గాళియనిగాని పరదేవతయనిగాని యర్థము చెప్పనొప్పు. కాళియని చెప్పినచో వైష్ణవుఁడు శైవుఁడగుటయుఁ బరదేవతయని చెప్పినచో నద్వైతుఁడగుటయుఁ బటస్థించును. దీని నట్లో విడిచిలక్ష్మియని యర్థము చెప్పి యాచార్యత్వసాధకమనినచో నది యెట్లుండునో మేము చెప్ప నక్కఱలేదు. కావున మతాంతరోపాస్యదేవతమును మధుసూదనాచా ర్యుఁడారాధించినట్లు మీరు శాస్త్రిపదమును స్వీకరింపనచ్చును. కాన మిమ్ముఁక శాస్త్రిగారనియే సంబోధించెదము. శాస్త్రిగారూ! మీవి మర్శనముఁ జూడఁగా మీకుఁ దిరుపతి వేంకటకవులయందుఁ బ్రామా ణికత్వబుద్ధియున్నట్లు తోఁచుచున్నది. అదిమాకును సమ్మతమే. కావు నఁ బలుచోట్లమీకావృద్ధకవుల గ్రంథములనుండియే ప్రత్యుదాహరణ ములఁ జూపెదము.

మఱియు మీవిమర్శమునందుఁగల నిందావాక్యములు మేము త్తరింపము. ముద్రాప్రమాదములను శుద్ధపత్రికయే పరిష్కరింపఁగలదు.

—: మదాలస-నాందీపద్యము :—

(1) కావ్యార్థసూచనము స్ఫుటముగా నుండనక్కఱలేదు. "మనాక్కావ్యార్థసూచనమ్" అని యాలంకారికసిద్ధాంతము. మీయభి ప్రాయము "వృద్ధకవులభారతనాటకములలోని కొన్ని నాందీపద్యము లరీతి నుండవలయు" ననికాఁబోలు! అట్లుండినఁ గావ్యార్థవాచనముగుఁ గాని సూచనముగాదు. అన్యోక్తిసూచనమైనం గానచ్చును. ప్రస్తుతకాలా నుసారముగ నాందీప్రస్తావనలలో రాజాశీర్వచనాదికము చేయుననచ్చు ను. భావికుశీలవులు తత్కాలానుసారముగ మార్చుకొనను నచ్చును.

వ్రాచీనకవులుసైతమిట్లే వ్రాసియున్నారని యెఱింగి పూర్వగ్రంథము లలోఁ గలవానిని గాలానుసారముగ మార్చుకొనుట కంగీకరించిన మీరు క్రీనిని మాత్రము కాలానుసారముగమార్చుకొనుట కేల యంగీకరింపరాదు ? పూర్వగ్రంథములలోఁగల రాజనామాదికముల కర్థాంతరములఁ గల్పింతురో ? ఇట్టి వృథాగర్జితముల నెవరునమ్ముదురు ?

ఇంక "ఏలు" అను విశేషణము ప్రధానముతో నన్వయించుచున్నది. ప్రధానమగునేక దేశముతో నన్వయించునపుడేక దేశాన్వయము లేదని యెఱుంగునది. విశేష్యమునకు విశేషణాంతరవ్యవధానము దూరాన్వయముగాదు.

దూరాన్వయమిట్టిది :— శ్రీకింకవీంద్రఘటాపంచాననవిద్వత్కవి బాల కళానిధి బాలసరస్వతీశతావధానితిరుపతివేంకటేశ్వరులచే, ఇందు శ్రీశబ్దము గంధద్విపశబ్దమునందలి గంధశబ్దమువలె శ్రీవిశిష్టవాచకమగుట నియతము. ఇది తిరుపతివేంకటకవులకు విశేషణమగునని వారాసించిరి. కాని "ఆవనాంతాద్గోదకాంతాత్" అను భాష్యోక్తన్యాయమున సన్నిధాన బలిష్ఠులగు కింకవీంద్రులే యాశ్రీనపహరించిరి. కావున నిది యసంభవదూరాన్వయము· శ్రీసీతారామ కరుణాకటాక్ష...శ్రీరామచంద్ర చరణారవింద...శ్రీహనుమత్ప్రసాదలబ్ధ...ఇత్యాదుల యందభియుక్తుల శ్రీపదప్రయోగమునుజూచి యట్లె గ్రంథాంతగద్యముల శ్రీశబ్దము ప్రయోగింపవలయునను సంభ్రమముతో వీరిట్లసందర్భముగా వ్రాసియుందురు.

—: నాంద్యంతమున సంతోషముతో :—

2. నాంద్యంతమున సంతోషమున కేమికారణము గలదు ? అని కదా మీకుఁ గలిగిన సందేహము "నాంద్యంతమున సంరంభముతో"...అని వృద్ధకవుల బాలరామాయణము. ఈసంరంభమునకు

కవితావిమర్శనఖండనము.

———:0:———

మాత్రమేమి కారణము గలదు? "కస్త్రిత్ర్యంతా" యనునంతనే కలహించువానివలెఁ బత్తరపడకున్న నీరెండిటికిని జక్కని కారణములు గానవచ్చును. కాని నత్యూమానసస్యమునఁ బ్రశంసింపఁబడిన శాంకరిహా స్యాలంబనయగుటఁగాక ముదంబిడు కారణము లేదు.

"శ్రీయును వాణియుఁ జామరలిడ హాయిగనుల్ గ్రహించి దక్షి। సేయసమస్తనిర్జరవిచిత్రకిరీటమణీఘృణిసన। శ్రీయుతపాదపీఠమగు సింగముతత్తడిమీఁదనొప్పు భ। ద్రాయితమూర్తి శాంకరి ముదంబిడు"
(౧౧ వశ్వాసందము)

ఇందు శాంకరి సింహవాహనారూఢయగునప్పుడు లక్ష్మీసరస్వతులు వింజామరలు వీచుటయు; దేవతాకిరీటమణి శ్రీయుతమగుపాదపీఠముండుటయు; వర్ణింపఁబడినవి. సింహము నధిష్ఠించుట హయము నధిష్ఠించినట్లే. నాయసందర్శించిన నానారాజులలో నన్యాదేశ హయారూఢు లైనప్పుడు నైతము సింహాసనము నధిష్ఠించి యున్నపుడు పాదములు క్రింద నిడుకొను పీఠమును గాళ్ళకుఁ గట్టుకొంటయు; వింజామరలు వే యించుకొంటయుఁ జూచియుండిరి కాఁబోలు! సింహాసనము నధిష్ఠించిన ప్పుడు పాదపీఠముండును గాని హయారూఢులైనపుడు పాదపీఠముండదు. రికాబులుండును. ఈరికాబులును పాదపీఠములేయని చెప్పుకొన్న నిట్టి పాదపీఠములు సమస్త...శ్రీయుతములని వర్ణింపఁ జనదు. ఏన్గుమీఁదఁ గట్టి నట్లు సింహముమీఁదను గుఱ్ఱముమీఁదను జీనుగోలుకట్టుట యున్నను నా దులఁ బ్రదర్శింపఁబడు లక్కబొమ్మలయందుఁ దక్కమఱియొందును లే దు. కాన నిటసింగఁపు గద్దియయని సవరించుకొనినచోఁ గొంత బాగు

ద్యంతమును. మఱియు నిందలి " వలయురీతి " యనునది యతికివలయు రీతి. శ్లోకమందలి " అక్కఱలేని రీతినివీఁచుటలే " దని యమూల్యమగు నర్థము నిచ్చుటకా ?

—: నటప్రవేశము. :—

(౮) నటుఁడు సూచింపఁబడక ప్రవేశింపలేదు. సూత్రధారుఁడు " కేకాపురసంస్థానవిద్వాంసులే " అని సామాన్యముగ వాక్కొనుట విశేషమును దెలుప నటప్రవేశమును సూచించుచున్నది. ముందు నటీ ప్రవేశముగూడ సూచితమే. వృద్ధకవులనాటకములలోని వాచనములు కలవాఱుపడిన మీకు సూచనములు స్ఫురింపవు కాఁబోలు! వారాం ధ్రీకరించిన బాలరామాయణనాటకములో " (అని యాలోచించి యెదుటకుఁ జూచి) అది యేమిటి ?, పారిపార్శ్వకుఁడు.— (ప్రవేశించి) అది యిదే " అని యున్నది. ఇందు సూత్రధారుఁడు " ఎదుటికిఁ జూచి యదియేమిటి? " అని యనుటయే పాత్రాంతరప్రవేశమును సూచించుచున్నది. అంతియకాని సూత్రధారుఁ డొకనిని బొట్టుపెట్టి పిలువ లేదు. మఱియు నిందు " ఎదుటకు " అనుచోనపూర్వమగు " ట " అను నాపవిభక్తిక ప్రత్యయమాంధ్రవ్యాకరణాజ్ఞతను " పారిపార్శ్వ కుఁడు " అనుచోఁ బ్రత్యయము " న " కారమును తద్ధితమూఢతత గూడ సూచించుచున్నవి. శుద్ధపత్రికలో వీనిని దిద్దుకొనకుండుట నీ యజ్ఞానవిలసితములనుటకు సందేహము లేదు.

నటుఁడు మమ్ము " పిల్ల " అని నుడివినాఁడు ఇదియసంబద్ధమా ? అసంబద్ధమెట్టిదియో వృద్ధకవుల బాలరామాయణమునం మీకుఁజూపెదము. చూడుఁడు! " సీ. (పూర్వోక్తవిశేషణవిశిష్టు చె । లంగు తిరుపతిశాస్త్రి తెలుంగుఁ జేసె " అని సూత్రధారుఁడు

ష్టముగాఁ జెప్పినను బధిరత్వముచేతనో మఱి యేకారణముచేతనో తెలిసికొనలేక పారిపార్శ్వకుఁడు "ఇది రచించినవారొకరో లేక యిరువురో నాకుఁ దెలియకున్నది కాన వేర్పఱచిచెప్పుము" అని వావిడిచి యడుగఁగా నెవ రేది రచించినను వారిరువురు రచించినట్లే వ్రాసికొందురు" అని సూత్రధారుఁడు కూడ సూత్రప్రాయముగ మఱియొక సమాధానమిచ్చి యీతని మఱింత సందేహాబ్ధిలో ముంచినాఁడు. స్పష్టముగా "తిరుపతిశాస్త్రి తెలుంగుఁజేసె" అని చెప్పినను తెలియని యీ చెవిటి పారిపార్శ్వకునకు సూత్రధారుఁడు చెప్పిన సమాధానము తెలివితక్కువచేతనే యైనను సరిపడియే యున్నది.

ప్రతిభానిధానులగు ప్రధానులును,
విక్రమోద్భటులగు భటులును, షడ్ద
ర్శనీమండితులగు పండితులును,

(4) ఇట్లు ప్రధానులను వీరభటులను మొదటఁ జెప్పుటను, పండితులను పిదపను చెప్పుటను, పండితులకన్న ప్రధానులే గౌరవనీయులని గాని, వీరభటులే యెక్కుడువారని కాని, చెప్పఁజనదు. రాజసభలో వారువారు గలరని వర్ణించెడు కవులకు రాజసభామహాత్మ్యము నిరూపణీయముగాని, "వారికన్న వీరుఘనులు, వీరికన్న వారుఘనులు" అను నంశము ప్రతిపాదనీయముగాదు. "దండనాయకగణంబు... చతుర్విధవేదతత్త్వజ్ఞులు...శాబ్దికచయంబు..." అని వాయుపురాణము, ఇటఁ జతుర్విధవేదతత్త్వజ్ఞులకంటెను, శాబ్దికచయంబుకంటెను, దండనాయకగణంబు గౌరవనీయమనియా మొదటఁ జేర్కొనుట? నిపుణముగా నిరూపించువారలకు మఱియు నిందొక యౌచిత్యము చూపట్టును అది మీకగోచరమైనది. కావుననే యీ రాజసన్నిధియందుఁ బండి

తులకు బూజ్యతయంతగా లేమి తేలుచున్నదని యవిశిష్టభటశబ్దమును గ్రహించి వ్రాయించితిరి. ఇదివిఫలమనోరథులగు కొందఱుపండితంమన్యులనుకొనుమాట.

—: “ ఆటపాటలునేర్వని ” యనుపద్యము. :—

(5) ఇది విదూషకునోదార్చునుగాని యువరాజునకుఁ గొఱంత నీలేదు. విదూషకాశ్వాసనార్థము నటిచేఁ జెప్పఁబడిన యీయుపమానము యువరాజునకు మిథ్యాభిజ్ఞత నారోపించునదియునుంబలె విచ్ఛిత్తివిశేషమును భాషించుచున్నది. ఎట్టియుపమానముపమేయమునకు హైన్యమునాపాదించునో మీకుఁ దెలియఁ జేయుటకు వృద్ధకవుల పాండవవిజయమునొకసారి తెఱచెదను. “ చాలదేవేఁటకైయొక్కజాగిలంబు ” ఇది రణశూరుఁడగు నభిమన్యుని పొగడ్తకై వ్రాయఁబడినయుపమానపదము. వేఁటకుక్కతో నుపమింపఁబడిన యభిమన్యునకువచ్చుమహత్త్వము గర్హ్యము.

—: సాలువులు. :—

(6) “ సాలువులు ” అన్నుపాఠము దుష్టమనియు “ సేలువలు ” అని యుండఁదగుననియు మీరువ్రాసినవ్రాఁత యజ్ఞానమూలకము. “ సంజవెదజల్లుచెంగావి సాలువులను ” భా 4 “ ఆ. ” “ సాలు ” అని కూడ రూపాంతరము కలదు; కాని “ సేలువ ” అనునదిచింత్యము “ సేలు ” అనురూపముకలదుగాని యప్రసిద్ధము. (చూ. శబ్దరత్నాకరము) ఈ రెండును వృద్ధకవులగ్రంథములయందుమాత్రము కలవు. నా సం. 43 వ పుట “ సేల్లోడు ” 57 వ పుట “ బరసుల్ సేల్వాలు ”

ఇంతకుమున్ను ముద్రితమై యున్న మాగ్రంథమాలాప్రథమసూచకమునందు “ సాలువులు ” అని యుండుటనుజూచి యిందలిశవర్ణఘు

తపాఠము ముద్రాప్రమాదమని తెలియఁగలిగినందులకు మిమ్ముఁ బొగడ
వలసియున్నది.

—: నాలుగు గంటలలోఁ బ్రదర్శింపఁదగు :—

(7) నాటకప్రదర్శనము పదిగంటలకారంభింపఁబడి రెండుగంట
లకుఁ (అనగా నాలుగుగంటలలో) బూర్ణమై ముగింపఁబడుట ప్రాయిక
ముగా లేదు. స్వల్పకాలములోఁ బ్రదర్శింపఁదగిన నాటకములు ప్రభుసభ
యోగ్యములు. కావుననే మేము "నాలుగుగంటలలోఁ బ్రదర్శింపఁదగు
నట్లు" అని వ్రాసినారము. "ఏకవులు వ్రాసిన నిట్లే వ్రాయుదురిందే
మి యతిశయమున్నది" యని కదా మీకు శంక? వృద్ధకవుల పాండవవిజ
యమును జూచినచో మీకట్టి శంక కలుగదు. అది నాలుగుగంటలలోఁ
గాదు గదా యంతకు రెట్టింపు కాలములోనైనను బ్రదర్శింపశక్యము గాదు.

—: తపస్వి :—

(8) తపస్విశబ్దమున కర్థము శాస్త్రిగారికిఁ దెలియలేదు. కాననే
మునీశ్వరులు రాజాజ్ఞమున శాసించువారా? యని వింతపడుచున్నారు.
"మునిదీనౌ తపస్వినౌ" అని యభిధానము. "తపస్వులకు=దీనులకు"
అని యెఱుంగునది, ఇది పాత్రప్రవేశసూచనార్థము ప్రయోగింపఁబడినది.

—: దయాళురు. :—

(9) ఇది నిర్దుష్టము. ఆచార్యులైనవారికి సయితము తప్పుగాఁ
దోఁచుట హాస్యాస్పదము. ఇటమీఁద "వెంకయ్య వ్యాకరణమెవరిదియొ
ద్దికేని జనిచనువుకోఁదగు" నని మాకు పాయముఁ జెప్పుటకంటెఁ గవిరా
జులగు మీగురువులయొద్దకేగి మీరు బాలవ్యాకరణముఁ బఠించుటమం
చిది. (మా- బా. వ్యా. దయాళుశబ్దంబున కిట్లు రేఫంబుగానంబడియెడి
దయాళురు.)

—: స్వాగతము. :—

(10) ఇది యాజ్ఞికమంత్రములో నున్నశబ్దమగుటఁ బ్రయోగాన ర్హమని యసమంజసముగా మీరువ్రాసినది యనువదించుటకును మాకు సిగ్గగుచున్నది. « స్వాగతంవ్యాజహార » « స్వాగతంతేప్రాధనాయాః » అని కాళిదాసభవభూతులు. మనవృద్ధకవులును «స్వాగతంబుగదర్శనం» « స్వాగతంబే » అని ప్రయోగించియున్నారు.

—: మానులసైతమింతబహుమానము సేయుదురే నరేశ్వరుల్.:—

(11) ఇది శత్రుజన్మహారాజతివినయముతోఁ దన్నుబహూకరింప; గాలవమహర్షితనలో ననుకొనినవాక్యము. అంతియకాని యితరులెవ్వరో « నరేశ్వరులకు మానులు బహుమానింపఁ దగినవారుకారు. » అని చెప్పినవాక్యముగాదు తామెంతయు గౌరవనీయులేయైనను మహాత్ములకుఁ దమకుఁ దమయందంతగామహత్త్వబుద్ధియుండకపోవుట స్వాభావికము; ఉచితమును; కావుననే గాలవుఁడు మానులసైతము మహారాజులింతగా బహుమానింతురేయని వింతపడుట హృదయంగమము. మేమే పూజ్యులమని కొందఱు తమకుఁదామే తలంచుకొందురుగాక ! వారినిగుఱించి మనము ప్రసంగింపనక్కఱలేదు. కాన « మునులురాజులకుఁ బూజ్యులుకారా ? » అని మీరువ్రాయించినది యిందలిస్వభావోక్తి రామణీయకము నెఱుంగమిసేయని చెప్పుచున్నారము.

—: చ. « క్రతువులుసేయ » అనుపద్యము. :—

(12) ఇట వచ్చిరోయనునది వ్యాకరణవిరుద్ధమని « శేషేప్రథమః » అను సూత్రమునెఱింగినవారనుకొనరు. ఈప్రసంగమునవృద్ధకవుల గ్రంథములలోని వ్యాకరణవిరుద్ధములనేకములు జ్ఞప్తికివచ్చుచున్నవి. ప్రస్తుతమిందుఁ గొన్నియుదాహరించుచున్నారము. (1) శ్రవణానంద

ములో రెండవయాశ్వాసమునందలి 56 వ పద్యమున వేశ్యమాతను వర్ణించునపుడు “ వ్యాఖ్యాత ” “ వంది ” అని పుంలింగనిర్దేశముఁజేసి యున్నారు అనియతలింగములగు నీశబ్దములకిట స్త్రీలింగప్రయోగమవశ్యకర్తవ్యము; పుంలింగప్రయోగము కేవలదూష్యము. మఱియు నీయానందమునందే “ గీ॥ విటులమోహింపఁజేసెడు ♦ వేళలందు । మచ్చుమందులబొమ్మనా ♦ మసలవలదె। సానిసానియనంగనే ♦ సంబరంబె। వేరురీతులదానిసం ♦ సారియనరె॥ ” అనుపద్యమున సంసారిణియనుటకు “ సంసారి ” యని యపప్రయోగించి “ తొండకు వెలుగుసాక్షి ” యనునట్లు దానికిమఱియొక యపప్రయోగముఁ జూపి దానను దృష్టిఁజెందక యచ్ ప్రత్యయాంతముపై జీష్ వేయవలయునని తమయసాధారణవ్యాకరణపాండిత్యమును లోకమునకు వెల్లడించిరి. శూద్రాదులవలెఁ బుమాఖ్యగాని యచ్ ప్రత్యయాంతమగు సంసారశబ్దముపై జీష్ప్రత్యయము వేయుదుమనుటయవైయాకరణప్రతారణార్థము. శ్రీకింకవీంద్రఘటాపంచాననులును పూర్వశాకుంతలమును విమర్శించుచు “ స్త్రీలు బ్రహ్మవేత్తలని సంసారులని రెండుదెరంగులైయుందురు. ” అను చోట “ ఈస్త్రీలు స్త్రీలుకాక పురుషులై యుండనోపుదురు. కాదేని “ వేత్తలును సంసారులును ” నెట్లగును. అనివ్రాసి సంసారిశబ్దము దుష్టమని యొప్పుకొనిరి; కానితాము నట్లే ప్రయోగించియుండుట చేత సంసారిశబ్దమునుమాత్రమెట్లో మఱియొకరు సాధింతురుగాక యని యాశీర్వదించిరి. (2) పూర్వోక్తగ్రంథమునందే మొదటియాశ్వాసములో 72 వ పద్యమున “ కళ్లు ” అని ప్రయోగించిరి. కన్ను శబ్దమునకు బహువచనరూపము “ కన్నులు ” అని యుండునుగాని “ కళ్లు ” అనియుండదని తెలిసిన పండితులు చెప్పినపిమ్మటనైతము పలుచోట్లవేసి

యుండుటచే దిద్దుకొనలేక యది "లోకోక్తికనుకరణ" మని వ్రాసిరి.

"సీ. నాకళ్ళయెదుట మొన్నటిదాకఁ జిన్నతనంపుఁ జేష్టలసం
చరింపలేదొ
" " " నున్నతిలేక నెట్టినావిధిపిధులవిఱ్ఱవీఁగలేదొ
" " " నెంతయువింతరఘువంశమును జంకె బె
ట్టుక చనఁగలేదొ
" " " నున్నతులెల్లనవ్వంగఁజటిపొటిపద్యముల్
సెప్పలేదొ

గీ. యెంతలో నంతివాఁడయ్యె నెంతబుద్ధి
వచ్చెనేఁటినంటినతీ్కర్తి వచ్చెఁజిత్ర"
మనుచునాతని చర్యలే యభినుతింత్రు
పండితవరేణ్యులక్కడి భాగ్యమేమొ.

ఇక్కడి పరమేశ్వర్యుపాసకుఁడును విశిష్టాద్వైతమతస్థుఁడునగు మధుసూదనాచార్యుఁడే. ఈయభినుతించువారును సాధారణులుగారు పండితవరేణ్యులు. వీరివాక్యములయందలిదే "కళ్ళు" అను నపశబ్దము. దీనినేమనవృద్ధకవులు లోకోక్తికనుకరణమని వ్రాసిరి. ఇదిపద్యమునందలి పండితవరేణ్యుల వాక్యముగాక వారనుకొనినలోకుల వాక్యమేయని యొప్పుకొందము. తక్కినపదములు వ్యాకరణ సమ్మతముగాఁ బ్రయోగించిన యాలోకులొక్క యీశబ్దమునే పాడుసేయుదురా? కావున నిదితమ యనభిజ్ఞతను గోపనముచేయఁదలఁచిన విద్వత్కవులయుక్తియే యని నిష్కించి చెప్పుచున్నారము.

(3) అందే 65 వ పద్యమున "వేదసంతలఁ గాలమ్ము వెళ్ళఁబుత్తురు" అనికలదు. ఇది గ్రామీణోక్తియని సమర్థింతురా? లేక మహా

కవితా విమర్శన ఖండనము.

కవిప్రయోగమును జీవగఱ్ఱమున్నగువానిలోఁ జేర్చి యానందింపవలసి యున్నదా? (4) నీతియుక్తంబగునటులఁ గల్పించిన యీమహాప్రబంధమునందే తృతీయాశ్వాసములో 70వ పద్యమున “పాఁడుగఁజేతురెంత” అని కూర్చిరి. “చేతురుక్తోతురిత్యాదుల సాధువులని యెఱుంగునది” యని చిన్నయ్యసూరి వాకొనుచున్నాఁడు. ప్రసక్తానుప్రసక్తిచేఁ జాల దూరము వచ్చితిమి.

—: చాలు! చాలు! :—

(13) ఇట సంధి సేయ నక్కఱ లేదు. ఏకవాక్యమునందే సంహిత వివక్షాధీన. ఇట భిన్నవాక్యము లవివక్షితసంహితములు. వెనుక నాక చోఁ సమృద్ధి వాచక మగు చాలుశబ్దమును గ్రియాపద మనుకొని “చాలని” అనునది యెట్లు సాధు వగును? అని సందేహించితిరి. కావున నా వాక్యమునకుఁ బ్రతిపదార్థమును దెలుపుట యుక్త మని యట్లు చేయుచున్నారము. “చాలు నా కిఁకఁ జాలని” నాకుఱ- ఇఁకఱ - చాలు= సమృద్ధి (సంపద) చాలుఱ= పర్యాప్తము.

—: విదూషకుఁడు :—

(14) బధిరత్వపంగుత్వాదికములు విదూషకున కభినేయము లగుట నిక్కమే. ఇందలి వసంతకవాక్యములు నభినీతములే కావున నాతని పంగుత్వాదికమును యథార్థము కా దని యెఱుంగునది.

—: ఉత్తరరామచరితము శ్రీశబ్దము :—

(15) గ్రంథాదియందు శ్రీశబ్దమే ప్రయోగింప వలయు ననుట

కేవలాంధ్రకవినిదర్శనోన్మాదము. "వాగర్థావివ- అస్త్యుత్తరస్యాం- క శ్చిత్కాంతా-" అనునవి కాళిదాసత్రయమునకు మొదటి శ్లోకములే "జంభారాతీభ-" అని మయూరకవియు "నిసీయయస్య-" అని శ్రీహర్షుఁడును గ్రంథోపక్రమముఁ జేసిరి. ఆంధ్రకవులు సయితమంద ఱును శ్రీశబ్దమునే మొదల నిడి యుండ లేదు, "హరికి సమర్పిత మ గు-" మత్స్యపురాణము. "రాముని శుభచరితంబులు-" రామా యణము. మీ "వైదికచాదస్తము" ప్రకారము రేఫవర్ణ మగ్నిబీజ ము మొదల నిడ రానిదియే. నరకృతి యైన దైవకృతి యైనను శ్రీబద్ధ మే మొదలఁ బ్రయోగింప వలయు నను నియమము లేదు. "దేవతా వాచకాః" అను శ్లోకమును "శ్రీవాణీ" అను సప్పకవీయపద్యము ను బఠించుకొనుఁడు. అప్పు డింకను మీ కిటఁ గల సందేహము లన్ని యుఁ దీరును.

—: కౌసల్య- సుమిత్ర- కైక :—

(16) రాముని గన్నది కౌసల్య; తక్కిన రాణులును వాత్సల్య మున నట్టిరేయని తెలుపఁ గన్నవారే యని నుడువఁ బడినది. భవభూ తియు "రామస్యమాతరః" అని యవిశేషముగఁ బ్రయోగించి యీ యభిప్రాయమునే ప్రకటించినాఁడు. "మాత- కన్నతల్లి" అని యే యర్థము. "మాతి వర్తతే గర్భో త్రి మాతా. మా మానే వర్తనే చ."

—: విదేహరాజనందన :—

(17) ఇచ్చో నందనాశబ్దము త ప్పని మ మ్మాక్షేపించి, పిదప నే సహపాఠియో యొ ప్పని తెలుప సిగ్గుపడి, మఱియొకచో నున్న "నందిని" యను మా ప్రయోగమును జూచి, యభ్రాంతప్రతియో

గు లగు మీ యాక్షేపముపై దిద్దుకొనినట్లు పన్ని, యెన్నడు నమూ షఠి యున్నట్లు రెండు రూపములును సాధువు లని, ఈ యవ్యక్తప్రి సంగము నుండి విముక్తి గాంచుట చమత్కారముగానే యున్నది.

—: వసిష్ఠగురుత్వము :—

(18) "మీ కులగురుం డగు వసిష్ఠుఁడు నీతో నిట్లు చెప్పు మనియె" అని యష్టావక్రుఁడు వసిష్ఠగురుత్వమును దెలిపియే యున్నాఁడు. ఉపకృతికిఁ దగినట్లు ఛాత్రులును, లోకులును జెప్పుకొన వలయును గాని తన గురుత్వమును దానే చెప్పుకొన వలయు నని యశిష్టులాసించినట్లు వసిష్ఠుఁడు నాసించునా? స్వతస్సిద్ధముగా ఘనత యుండ వలయును గాని దానివలన నతని కేమి మహత్త్వము వచ్చును? కావు ననే "గురుర్వ్యయంచ" అను కవినిబద్ధవసిష్ఠవికత్థనవచనము విడువఁబడినది. ఔచిత్యానుసారముగ మూలమును సరకు సేయక "క॥ కరుణించి యిందు నాకుం బురోహితుని గాఁగ మీ సుపుత్త్రిఁ బవిత్రుఁ । పరమతపోనైష్ఠికు భాసురయమనియమాభిరాము సోమశ్రవసు॥" అని యాంధ్రీకరించిన నన్నయభట్టారకుని మార్గ మనుసరణీయముగదా?

—: { తీర్థోదకం చ వహ్నిశ్చ నాన్యత శ్శుద్ధి మర్హతః
శుద్ధి యొనరింప వలె నటంచును గడంగి
నీరు నిప్పును గడిగెడు వారు గలరె?॥ } :—

(19) అవివక్షితతీర్థత్యాగ ముచిత మైనదియే వివక్షితము కాదని యవిశిష్టవహ్నిపదము తెలుపుచున్నది. వహ్నియన నపవిత్రాగ్ని యెట్లు గ్రహింపఁ బడదో యుదక మన నపరిశుద్ధజలము నట్లే గ్రహిం

పఁ బడ దని తెలియ నగు. లోకమర్యాద నెఱింగిన నిందలి వైచిత్ర్య ము మీకు గోచర మగును.

—: « అవధరించితివే వసిష్ఠాది » యనుపద్యము. :—

(20) అవధరించు= ఎచ్చరికపడు- అని శబ్దరత్నాకరము. ఆ యర్థ మిటఁ దగియున్నది. కాని « చిత్తరువు చూడఁ దగినది కాదు » అని మీరు వ్రాయించినది పరాకుమాట. చిత్తరువు చూడఁ దగినది గాక వినఁ దగినదియా ?

వసిష్ఠాదులను గౌతమ=(శతానంద) ప్రముఖులు గారవించుచు న్నా రనుట సమంజసము. మూలమునందు « గౌతముఁడు శతానందుఁ డు » అని గౌతమశబ్దము విశేషణముగా నున్నను దానిని విశేష్యము గా నుపయోగించిన బాధలేదు. ఇట్టి శబ్దములు వలసినచో విశేష్యము లుగను, విశేషణములుగను గూడఁ బ్రయోగించుకొనఁ దగిన వని యె ఱుంగునది. చూడుడు! « సమనందయత్సుముఖిగౌతమార్పితః » అని భవభూతి గౌతమశబ్దమును విశేష్యముగాఁ బ్రయోగించినాఁడు. దీనికి « శతానందుఁడు » అనియే యర్థము. « గౌతమేనపురోధసాశతానం దేన » అని వ్యాఖ్యాత. మీ రెవ్వియో వెఱ్ఱియూహలు గావించు కొని ప్రముఖశబ్దముచే శతానందాదులు వివక్షింపఁ బడి రనియు నర్థజ్ఞా నము లే దనియు మఱియ నేమేమో నిందించితిరి. గౌతమ + ప్రము ఖులు వసిష్ఠ + ఆదులను గౌరవించుటకు వచ్చి రని దెలిసికొనుఁడు.

—: జనకరఘ్వన్వవాయ :—

(21) « సముద్రాద్భ్రాధ్నః » అని పలికి పాణిని పూర్వనిపాత మ నిత్య మని తెలిపినాఁడు. మీ కే సూచనము దెలియకున్నచో వ్యాక రణవేత్తల నడుగుఁడు.

—: ఊర్మిళాజాని :—

(22) ధర్మైకప్రవణ మై మగఁడు గురుసేవ సేయ నామతించిన యూర్మిళయు, ప్రేయసిని వీడి కానలకుఁ దమ్మనుసరింప వచ్చిన తమ్ముఁడును శ్లాఘ్యు లని సాభిప్రాయముగఁ గరుణాత్మో రాముఁడు పలుక నది మీకు వెగటుగా నున్నది. “ పైత్యదోషోదయంబునఁ బరుస నైనఁ జిహ్వకును బంచదారయుఁ జేఁదుగాదె ? ”

—: తిండికై తిరుగాడుచు :—

(23) అనుచోఁ “ తిరుగులాడు, తిరుగాడు ” అను రెండురూపము లుండుట వ్యత్యయము.

—: ప్రాజ్ఞుఁ డవమానమ్ము :—

అనుచో నొక నకారము గళితము.

—: నయనగామృతవర్తి :—

—: జలధరము వసించునొకఁడు :—

అని సమీచీనపాఠములు. ఇది శుద్ధపత్రిక చెప్పఁ దగిన యుత్తరమే యైన ననుమాను యోగు లగు మీ సంభ్రమ ముడుప నిపుడే యుత్తరించితిమి. మీ వృద్ధకవుల గ్రంథములలో నిట్టివి పెక్కులు గలవు. కొన్ని శుద్ధపత్రికలో సవరించుకొని యున్నారు. వారు గమనింప లేనివి కొన్ని యింకను గలవు. దిద్దుకొనిన దొకటియు, ముందు దిద్దుకొన వలసిన దొకటియుఁ జెడ దిద్దిన దొకటియు మాత్రము ప్రస్తుత ముదాహరించెదము. (1) సరస్వతీపత్రికలోఁ బాండవవిజయమును బ్రకటించు నప్పుడు “ ప్రేరణ రాలిపోయినవి ♦ తొంబదితొమ్మిది ” అని యతి తప్పఁ బెట్టి గ్రంథము ముగిసినపిదప శుద్ధపత్రికలో దానిని “ ప్రేర

ణ రాలిపోయినవి. ప్రేకులుతోంబది" అని సవరించుకొనిరి, వీరు పీఠిక లలో మేము దేవీభాగవతమునఁ గాక తక్కిన గ్రంథముల రేఫద్వయ మునకు మైత్రి సేయు చున్నార మని వ్రాసికొనుచుందురు. యుక్తము; కాని ప్రేరణశబ్దములో నున్న లఘు రేఫమునకు యతి నిల్పుటకై లఘు గురు రేఫముల సమానార్థక మగు రేకు శబ్దముండఁ గా గురు రేఫాది కమునే గ్రహించుట రేఫవ్యభిచారనియమమును రక్షింపఁ బోలు! (2) క॥ పురుషున కెపుడుఁ బ్రతిష్ఠా। కర ము దారచరిత మగును ♦ గా ని కులముగా। బా. రా. 31 పుట. లక్షణభంగ మైనది. కాని వా రు గమనింప లేకపోయిరి. (3) గీ॥ నాకు వ్యశనికి నట్టి ది ♦ నములు కొ న్ని। రాఁ గలవు కొన్ని పోయెను ♦ గొన్ని వచ్చె॥ బా. రా. పుట 20. ఇందు యతి దప్పఁ బెట్టుటచే నిట్లు దిద్దుకొనిరి.

నాకు వ్యసనికి నట్టి ది ♦ నములు వచ్చెఁ
గొన్నికొన్ని రాఁ గల వికఁ ♦ గొన్నికొన్ని పోయె॥

ఇందు యతి దిద్దిన గణనియతి పోయినది. దోషాంతరమున కొ ప్పుకొని హంసపాదములో హంసపాదముఁ బెట్టి యొక కొన్ని తీసి వే య వలయును.

—: ప్రబోధచంద్రోదయము :—

* "ఇంతదనుక మా కత్యంతమిత్రుం డగు నీ కీర్తివర్మమహా రాజునకు దిగ్విజయమునఁ దోడుపడుట నుద్రేకము నొందిన కామక్రో ధాదులం బలు తెఱంగులగు ననిత్యసుఖము లనుభవించుట బ్రహ్మానందా నుభవము లేమి దినములు మలినములు వలె గడచెను. ఇప్పుడు మా కుఁ దీఱుబడియె. కావున నేనిప్పుడు శాంతిరసప్రధాన మగు నాటక మా డించి యుల్లాసము నొందఁ గోరుచున్నాను. కాఁ బట్టిపూజ్యు లగు కృ

ష్ణమిశ్రులు రచించి, మున్ను నీ కొసంగిన ప్రబోధచంద్రోదయ మను నాటకము నీ మహారాజునెదుట నాడుము. ఈ మహారాజును నభవారును నా నాటకమును జిత్తగింప ముచ్చట పడుచునే యున్నారు. ”
ని * గోపాలుఁడు భరతాచార్యున కానతి యొసఁగెను. గోపాలవినోదార్థము రచింపఁ బడిన యీనాటకము ప్రస్తుతకాలమునందుఁ బ్రదర్శింపఁ బడునెడలఁ బ్రస్తావనయందు మార్పు నపేక్షించియే యున్న దని మా ప్రతిపక్షులు తెలిసికొందురుగాక! ఈసందర్భమునఁ గృష్ణమిశ్రు లిట్లు వ్రాసినారు.

శ్లో॥ నీతాఃక్షయంక్షితి భుజోనృప తేర్విపక్షా
రక్షావతీక్షితిరభూత్ప్రథితైరమాత్యైః
సామ్రాజ్యమస్యవిహితం క్షితిపాలమౌళి
మాలార్చితం భువిపయోధరమేఖలాయామ్॥

దీని కిట్లు తెలుఁగు వ్రాయఁ బడినది.

సుగంధి. ఈ క్షమేశు దుర్విపక్షు లెల్ల సంక్షయింప, స
దక్షమంత్రిరక్ష, భూమి తద్వశాఖ్య మొంద, భూ
రక్షిమౌళి మాల్యపూజ్యరాజ్య మక్షతంబు గా
దీక్షఁ జేసి సాజముం దితిక్షఁ జెందఁ జెల్ల దే?॥

చదువరులారా! మూలము ననుసరించి మూలమునందు బలె శబ్దాలంకార మొప్పు లొలుక నీ పద్య మెంతయు హృదయంగమము గా నున్నదిగదా! మా యాచార్యులుగారి కీ పద్యమున కర్థము తెలియ లేదఁట? కఠినముగా నున్నదఁట! కాన నిట్టి కవిత్వ మెందుల కని విచారించుచున్నారు. మఱియునిం దేని:—

ఆటకత్తె—(ఆశ్చర్యముతో) అవురవురా! ఆర్యపుత్రా! ఎతఁడట్లు—
అని యొకచోఁ గలదు.

ఇందలి "యెతఁడు" అను శబ్దమునకు నిఘంటువుఁ జూచినఁ గాని యర్థ మెఱుకపడ దనియు నిట్టి కఠినశబ్దము లుపయోగించి కబ్బము చెప్పుటకంటె నిఘంటువులే వ్రాయ రాదా యనియును వితర్కించు చున్నారు.

చ॥ ఎతఁ డనుశబ్దమే తెలియ ♦ కెన్నొ నిఘంటులు చూడఁ బోవు పం
డితులకు వ్యాసమిశ్రకృతి ♦ డెప్పర మైకనుపట్టు నన్న స
మ్మతమె ; మహాత్త్వతత్త్వసుమ ♦ మావిష యేచ్ఛలు వారిఁ దిప్ప నూ
ర్జితమతివైభవం బెడలఁ ♦ జెప్పుదు రే బుబుడక్కపద్దెముల్ ॥

సీ॥ విద్వాంసులే మెచ్చ ♦ విష్ణుచిత్తీయమ్ము
రచియింపఁడే కృష్ణ ♦ రాయవిభుఁడు
హర్షనైషధకావ్య ♦ మాంధ్రంబు సేయఁడే
శ్రీనాథకవిరాజు ♦ జిలుగుబాస
ఘటియింపఁ డేయతె ♦ కఠినపాకంబున
రామకృష్ణుఁడు పాండు ♦ రంగచరిత
వీరభద్రుండు గా ♦ వింపఁడే నిరుపమ
ప్రౌఢి వాసవదత్త ♦ పరిణయంబు

గీ॥ కాకవులుసంతసింపరు ♦ గాక గాఢ
శైలివిడి జల్లిపదములు ♦ సంగ్రహించి
గచ్చువిచ్చుగ నోటికి ♦ వచ్చినట్లు
సంతరించునె సాహిత్య ♦ చక్రవర్తి ॥

కవితా విమర్శన ఖండనము.

చ॥ పనివడినారికేళఫల ♦ పాకమునన్ రచియించు కబ్బముల్
గనుఁగొని యీసడించెదరు ♦ కాకవులర్థ మెఱుంగ రామిఁ ది
య్యనియవి ద్రాక్షపండులకు ♦ నఱ్ఱులు సాచియు నంద లేక పు
ల్లని వివి యేటి కంచు నప ♦ లాపము సేయవొకో సృగాలముల్.

—: పరికీర్ణము. :—

వెఱ్ఱియాక్షేపముల కుత్తర మొసంగుట యనావశ్యకము. అయి నను మా చదువరుల వినోదమునకై కొన్ని ఖండించి చూపెదము. పండితులార! "తలను బైకెత్తి యన్యకాంతలను గనఁడు" అని మదాల సలోఁ గలదు. "తలను వంచుకొని చూచును గాఁబోలు! అట్లని మఱియు దుర్మార్గుఁడుగదా?" అని దాని నాక్షేపించిరి. "తలయెత్తి చూడఁ డెవ్వాలనఁ బరస్త్రీల" అని పాండురంగమాహాత్మ్యము నందును గలదు. ఇట్టి జాతీయముల కానందింపక వెఱ్ఱియర్థములు కల్పించుకొనుట విమర్శకులకు విధి గాఁబోలు!

సంభావనలు ముట్టలేదని తగవులాడువారిశత్రుజిన్నరపతి యధిక్షేపించిన పద్యమునుగూర్చి:— "ఔరా! ఆ కాల మెంతదుష్కాలము. ఆ ప్రభు వెంత మహానుభావుఁడు. బ్రాహ్మణోత్తములు సంభావనకై తగవులాడ మీఁదు గ్రుడ్డివాండ్రును గుంటివాండ్రును గారుగాన మీకు సంభావనలు ముట్టఁగూడదని యుత్తర మీఁదగినవాఁ డా కాలమున నున్నట్లు గ్రంథములు చెప్పవు" అని నిపమెత్తినట్లు నిందిం

చుచు నెవ్విధమో వ్రాసిరి. సంభావనలు ముట్టినను ముట్టలేదని యసత్య మాడి కలహించు బ్రాహ్మణోత్తముల నధిక్షేపించుట తప్పా? కుంటి వాండ్రను గుడ్డివాండ్రను బోషించుట దోషమా? కలహించిన నసత్య ములాడిన నట్టి మహాబ్రాహ్మణులే దానపాత్రులా? ఏమి విజ్ఞానము? ఇట్లే గ్రంథములయందును జెప్పఁబడియుండలేదఁట! చూడుఁడు! మహా భారతమునందుఁ బరీక్షిన్నరపతిపాలనమును వర్ణించుచు బాదరాయ ణుఁ డెట్లు వ్రాసెనో :—

శ్లో॥ సమ స్సర్వేషు భూతేషు । ప్రజాపతి రవాభవత్
బ్రాహ్మణాః క్షత్రియా వైశ్యాః । శూద్రా శ్చైవ స్వకర్మసు
స్థితా స్సుమనసో రాజన్ । తేన రాజ్ఞా స్వధిష్ఠితాః
విధవానాథవికలాన్ । కృపణాంశ్చ బభార సః
సుదర్శ స్సర్వభూతానా । మాసీ త్సోమ ఇవాపరః ॥

(అతఁడు) బ్రహ్మవలె సర్వభూతములయందును సముఁడై యుం డెను. రాజా! యాతనిచే బాగుగ నియమింపఁ బడినవారలై బ్రాహ్మ ణక్షత్రియవైశ్యశూద్రులు మంచిమనసుతోఁ దమతమ పనులయం దుం డిరి. అతఁడు విధవలదిక్కుమాలినవారిని, వికలాంగులను (కుంటివాం డ్రు గుడ్డివాండ్రు మొదలగువారిని) లోభులను బోషించెను. మఱియొ కచంద్రుఁడువలె సర్వభూతములకు దర్శనీయుఁ డయ్యెను.

శత్రుజిన్నరపతికిఁ బెక్కండ్రు దారలు గలరని పురాణవచనము లను జదివిరి. కవిసమయానుసారముగ నాటకమున శత్రుజిన్నరపాలుఁ డేకపత్నీవ్రతనిష్ఠగలవాఁ డని మేము నుడివితిమి. ఇట్లే యాయాసంద ర్భముల శ్రీరాముఁ డేకపత్నీవ్రతనిష్ఠ గలవాఁడని కొందఱును బహు దారలు గలవాఁడని మఱికొందఱును మహాకవులు ప్రయోగించిరి.

పడఁతి యనుకూల యైనఁ బురుషుఁ డెంతయు నభివృద్ధిఁ జెందవచ్చు నను విషయమును బ్రతిపాదించుచు గంగ (స్త్రీ) తనలోఁ జేరికభవింపకున్న సముద్రుఁడు (పురుషుఁడు) అంత యభివృద్ధిగా నుండునా? క్షీణించి పోవఁడా? యని యతిశయోక్తిగర్భితముగ వ్రాసిన దృష్టాన్తాలంకారమునందలి పొందెఱుంగక "ఇది పెద్దబొంకు సముద్రమునకు గంగవలన నామరూపములు వచ్చినవా? అట్లయినఁ గొంచెమేని తియ్యగా నుండదా? యనుచుఁ గేకలు వైచిరి. అలంకారవిశేషంబులను బ్రకృతిశాస్త్రమర్యాదను దెలియని వారి కట్టిశంకలు వొడముట యొక యద్భుతముగాదు. గంగవలననే సముద్రమునకు నామరూపములు వచ్చినవి. ఇప్పట్టున భాగవతమునందలి సగరచరిత్రము జదువ నగు.

"నిలుము నిలుము నిన్ను బలియిత్తు" అను పద్యముక్రింద "ఇది క్రోమలాక్షరములతో నిండియున్నది. వీరరసమునకు భంజకము" అని వ్రాసిరి. వీరాధివీరుఁ డగు రాజపుత్రుని వృత్తాంతమును దెలుపు నొక మునిదారకునిచే నీ పద్యము జదువఁ బడినది. ఆఋషిపుత్రుఁడు రాజపుత్రునిగతి భీషణంబు లగు భాషణంబులు బచరింపఁగల్గునా? కాని యందలి యర్థమును గ్రహించి మునిదారకసులభంబులగు వాక్యములచే మాత్రము మఱియొకరికిఁ దెలుపవచ్చును. ఈ స్వాభావ చమత్కృతిని దెలిసికొనలేకయే మా విమర్శకులు వెక్కిరించిరి.

గౌతముం డందియిచ్చిన మొదలగు కొన్నిచోట్లఁ బూర్వోత్తర సంబంధము నన్వయోపపత్తియు లేకుండనే "అశ్లీలము అశ్లీలము" అని గంతులువైచిరి. కామలునకు శంఖము పచ్చగాఁ దోఁచిన ట్లసూయావిష్టుల కన్నియు నశ్లీలములే కనుపట్టును. చిత్రము!

"మామిడి తోఁపు" అను శబ్దము ప్రయోగానర్హ మని వ్రాసిరి. స్వాగతశబ్దమువలె నదియు శ్లాఘ్యమయినది య. "చెట్లుఁదోఁపులఁ బాదుల" అని వృద్ధకవులును వ్రాసియున్నారు. ఇట్లే జామారు శబ్దమును శుద్ధమ. శుభకార్యములయం దీశబ్దమును "పెండ్లికొడుకునకొక పట్టుజామారు పెండ్లికూఁతునకొక పట్టుచీర" అని యార్యులు వాడుచున్నారు. "సిద్ధిర్లోకాద్గృహ్యా" మఱియు నిది యభిధానసిద్ధమయినదియును. (చూ. శ. ర.)

"మంత్రులాడించు కీలుబొమ్మలు" అను కల్పనము వృద్ధకవుల పాండవవిజయములో నున్నదఁట! మే మది సంగ్రహించితిమఁట! (ఇది) "చలమునదుస్ససేనుఁడునుసౌబలుఁడున్నిముఁబట్టియార్చబొమ్మలక్రియనాడుచుందురు." అని తెనుఁగుభారతము సంస్కృతమూలమ. సచివాయత్తసిద్ధి, భూపతి నీతిశాస్త్రమున నిట్లు పోల్పఁబడెను. "క్లైవుసేనాపతి యార్చినట్లాడుటకు మీరుకానీను బొమ్మవంటికాఁడు." అని యిండియాచరిత్రము. (గోదావరినీరే భూపయ్యకాలువకువచ్చె; నదియె వెంకమ్మ బిందెఁడు తెచ్చికొని, యందఱు నాజలమపహరించిరన్నట్లున్నది.) "ఎట్టిని కోకఁ గట్టుకొనినచో నా పెండ్లామే" అను సామెతగా నెద్దియైన వృద్ధకవుల గ్రంథములయందలి కల్పనమే. (ఈ విషయము వేఱొక గ్రంథమునందు విస్తరించి వ్రాసినారము.)

"ఆర్ట్సుకాలేజిని సంస్కృతాంధ్రముల లేవడి మాన్పిన వ్యాసపండితుం డోజ" అనుచో "లేవడి" యనునది యతికై వేసిన పద మని వ్రాసిరి. సంస్కృతాంధ్రముల రెండింటను బరిపూర్ణపాండిత్యము గల బ్ర॥ వ్యాసమూర్తిశాస్త్రిలువారట్లు విశేషింపఁ బడుట క

ర్హుల. ఆంధ్ర దేశీయు లగు విద్యార్థులకు సంస్కృతమును గాని తెలుఁగును గాని నిరవగ్రహము గా బోధించుటకు నుభయభాషాపాండిత్యము గలవారే యర్హు లని మెఱింగిన విద్యాశాఖవారును రెండిటం బూర్ణు లగు వ్యాసమూర్తిశాస్త్రిలను వేంకటరామశాస్త్రిల నే సేకరించి యున్నారు. కాన నది "దాఁదాత్పర్వ మెలర్పఁ బ్రోచు నల సీతారామనామాంకితున్" అని యిట్లు యతిప్రాసపాదపూర్తులకు వృద్ధకవులు నిలుపు "తాను" "అల" శబ్దములవలె వ్యర్థమైనది కాదని నిశ్శంకముగాఁ జెప్పెదము.

13|49

ముద్రాప్రమాదంబున శవర్ణ స్థానమున సవర్ణంబు బడిన నది మాప్రమాదమే యని విమర్శకులు సంతసించిరి. అంతకుమున్ను ముద్రితము లగు మాగ్రంథములఁ జూచికొనిన నవి ముద్రాప్రమాదములే యని సులభము గా వారు గ్రహింపఁ గలరు. వృద్ధకవుల శ్రీనివాస విలాసంబున "అధికారి నా (శి) కాగ్రంబునఁ గేలు" సత్త్వముం డొనరించు శా (శ) మ్ముంను" న్య (శ్య) మానఖచినమ్ములును" (శి) తరుచికి" వారా (సి) బాలతోడ" ఇట్లాకచోఁ గా దనేకస్థలముల ననేకములు స భ్రష్టములు గలవు. ఇవి కవిప్రమాదములో ముద్రాప్రమాదములో తెలిసికొందురుగాక! అవియు; నివియును; శుద్ధపత్రికలోఁ జూచుకొనఁ దగినవియే.

చదువరులారా! నిందాసముద్రం బగు వారి విమర్శనమునం దుఁ గనుపట్టు తత్సందేహబుద్బుదంబుల నెల్లఁ జిదిమివైచితిమి. అసూయైకప్రభవంబు లగు నుఱికొన్ని చెదరియున్నను దీని నంతయుఁ జదివిన మీరు వానిని సులభముగాఁ దీఱుప వలంతురు. కాదు! అవియే

తమంత విరిసిపోవును. మా విమర్శకు ఈ గ్రంథమును జదువుకొని తమ సందేహములను దీర్చుకొందురుగాక! అకారణవైరు లగు వృద్ధశ్వులు ను దమ గ్రంథములయందు మేము సూపిన దోషముల కెవ్వియో వె ఱ్ఱిసమాధానములు లిఖియింపక పునర్ముద్రణం బొడగూడెనేని సవరించుకొందురుగాక!

:— ముండనమండనము. :—

మాకుఁ బరిచితులు నపరిచితులు నగు పలువురు పండితులు కవితావిమర్శనముఁ జూచినవారు "అది కేవల మసూయతో వ్రాసిన ది గాని యందేమియు గుణము లే" దనియు; "దానికి మీరు బదులు వ్రాయ నక్కఱ లే" దనియు; వాక్రుచ్చిరి. మాకు నట్టియభిప్రాయమే యుండుటఁ దడ వూరకుంటిమి. కాని:—

ఉ॥ మన్యువిదూషితాత్ములును మా ప్రతిపక్షులు నైన పండితం
మన్యులు పల్కు ప్రల్లదము పద్ధతి దోఁచుచు నింక మీఁద సౌ
జన్యమ పూనియుండుట ప్రశస్తము గాదని యెంచి లోకసా
మాన్యులఁ దేర్పవారల విమర్శముఁ ద్రెంచితి మూఁచముట్టుగన్.

వెండియు వారు వ్రాయు ఖండనముండనంబునందు:—

క॥ అప్పరమేశ్వరి యనుచో । నప్ప రమేశ్వరి యటంచు నసదర్థంబున్ । జెప్పొదురఁట! మాయురె! యటు । తప్పులు వల్కింపనే కదా? మా తలఁపున్ ॥

"దీని నెట్లో విఱిచి లక్ష్మి యని యర్థము చెప్పిన నది యెట్లుండునో మేము చెప్పనక్కఱలేదు" అని ముందే వ్రాసియుంటిమి. లక్ష్మీ

సహస్రనామస్తోత్రాదులయందుఁ గల యిట్టి శబ్దములు విశేషణపర్యవసాయులు గాని విశేష్యములు గావు. విష్ణుసహస్రనామములందు "శివాయ నమః, శర్వాయ నమః" అని కలదు. దానంజేసి శివశర్వశబ్దములు విష్ణుపర్యాయములుగాఁ బ్రయోగించు వెఱ్ఱు లుండరుగదా ?

"పరుగెత్త లేక బలాదూరు" అనునట్లు మమ్మును మా యభిప్రాయవిశేషములను నిందించుటతోనే ముగింపక యందు వా రెద్దియేని విషయము వ్రాయఁగలిగినచో దానింగుఱించి దోషసహస్రమునందు వివిధవిశేషములతోఁ జర్చింతుము.

—: కవితాప్రశస్తి. :—

ఉ॥ మాఱుటనోరివార లయి మాపయి వైరము మిన్నుముట్టఁగా
బీరములాడి నేఁ డిటులు పెంపును దెంపును వీటఁబుచ్చి మీ
పేరక డాఁగియుందురటె! హా! యిఁక రెండు శతఘ్నియల్ల దే
భారతనాటకంబుపయిఁ బడ్డది! తిర్పతివేంకటేశ్వరుల్ !

ఉ. చాటుగ లేఖ నంపిరని చాటి ముదంపడినట్టినాఁటి మీ
పోటుఁదనంబు నేఁ డెటకుఁ బోయినదో? టుపి బుధుల్ హసింపఁగా
మాటున డాఁగి మాపయి విమర్శములం బచరించుచుంద్రు; మీ
పాటును బంతమున్ విఱిగి పాఱఁగ; నింతటి కాందిశీకులే ?

ఉ. అంక మొకింత గల్గని మహాత్ముఁడు వ్యాసమనీషియున్ నిరా
తంకుఁడు మల్లసూరియును దాతలు సేమముఁ జూచుచుండఁగా
వేంకటసూర్యరాయపృథివీరమణుం డనుకూలుఁ డేలఁ గా
వేంకటరామకృష్ణకవివీరులగారఁపుబిడ్డ కైత క
డ్డంకులు వల్కు పోటరులు డాఁగక లోఁగక యుండు టెట్లగున్.

ఓమ్.

శతప్రాసము.

చంపకమాలిక — భారతము.

సిరి మన రావు సూర్యనృప ♦ శేఖరు నింట వసించుఁగాత సు
స్థిరముగఁ; దత్ప్రభుప్రజ ము ♦ దంబును జెందెడుఁగాతఁ; దత్కృపా
భరితులు పూర్ణ (కాములయి) ♦ భాసిలుచుందురుగాత; భూస్థలిన్
బురి దగు హాస్తినాఖ్య; (ద్విజ ♦ ముఖ్యులు శూద్రులు నింతురచ్చటన్)
దరువుల నీడల న్నిలిచి ♦ తామరసాక్షులు పాడఁ; బంచమ
స్వరములఁ గూయఁ గోయిలలు ♦ చల్లని తెమ్మెర వీవ (మెల్ల) న
ప్పురమున నేత్రపర్వములు ♦ పూవులతోఁటలు మీఱు నెంతయున్
గరు లరదంబు లశ్వములు ♦ గాల్బలముల్ దనరారు నప్పురం
బరయఁగ జంద్రవంశభవుఁ ♦ డా ధృతరాష్ట్రుఁ డనంగ ఱేఁడు భా
స్వరగతి నేలు నా నృపుని ♦ సద్గుణము ల్గణియింపఁ బన్నగే
శ్వరునకు నైన శక్యమె? ని ♦ జం! బతఁడేమని చెప్ప సూర్యభూ
వర! యతథోక్తులం బలుకు ♦ వారల (జారులఁ జోరు) లన్ మదో
ద్ధురులయి (మెల్లవేళఁ) బర ♦ దూషణముం బొనరించువారి నా
దగమున గారవింపఁడు బు ♦ ధప్రకరంబుల మెచ్చు (నెంతో) స
చ్చరితుల నెంచు దీనుల వి ♦ చారము నూడనిఁ బాడఁజేయు నా
నరవరు సద్గుణంబుల వి ♦ నంగను నీకును జెప్ప నాకు ని
త్తఱి నదియెంత యేనియు ము ♦ దంబగుఁగాని; నృపాల! గ్రంథవి
స్తర మగునింక ముందటిక ♦ థన్ వచియింతు వినంగదయ్య! యా

పరిబృఢుఁ డోర్పుమైఁ దనదు ♦ (బాహుబలంబు సెలంగ) నేలు నీ
ధర ; నెడఁ బాండురా జనెను ♦ దమ్ముఁడు దోడ్పడుచుండు నంత నం
తరమున నొక్కనాఁడు (కను) ♦ దర్పము మీఱఁగఁ బాండురాజు భీ
కరముల దుష్టసత్త్వములఁ ♦ గాఱియ వెట్టఁగఁ గాన కేగి (బి
త్తర) మగు నేణరూపమున ♦ దారను గూడి రమించు కిందమున్
బరమతపోనిధిం దనదు ♦ బాణముచే హతుఁ జేయ నాతఁ డు
త్సూరఁ దన ప్రాణము ల్విడుచుఁ ♦ దాపముతో నృపు జూచి యుగ్ర
క్కరముగ శాప మిచ్చె "నను ♦ గాఢఁగ నేయుటఁ జేసి కామసం
గరమున నీవు నీ సతి సు ♦ ఖంబుగ నుండినయప్డు పంచతం
బొరసెద" వంచు శాపహతిఁ ♦ బొక్కి విభుండు విరక్తచిత్తుఁడై
తరుణులతోడ నా వనప ♦ దమ్మున మౌనులఁ గొల్చుచుండఁగా
ధరణిపయిన్ వసంత మవ ♦ తారము నెత్తె జను ల్నుతింపఁగా
నరుదుగ వృక్షము ల్లతలు ♦ నాకులు (రాల్చి చిగర్చెఁ) గోయిలల్
బోరిఁబోరిఁ గూయసాఁగెఁ బ్రతి ♦ పుష్పవనంబునఁ గంపుగుమ్మనన్
దిరిపము నెత్తఁగాఁ దోడఁగెఁ ♦ దేనియకై యొకరీతిఁ బాడుచుం
గరముల వీవన ల్విడువఁ ♦ గా నెడ మీఱయని యట్టి యామనిన్
సరసిజపత్త్రిముల్ గనులు ♦ చంద్రుఁడు మో (ము; హారంగుపైఁడి) బొం
గరము లురోజముల్ గళము ♦ కంబువు నొక్కులు నడ్డచిన్నిముం
గురులును దేఁటిత్రొక్కులును ♦ గోమలతం దులఁదూఁగు మాద్రి ; చి
త్తరువగు నామనోహరతఁ ♦ దామరచూలికి నైనఁ జెప్పఁగాఁ
దర మనరాని యట్టియది ♦ తన్వి దరిన్ గనరా మనోభ నా
తురుఁడయి పాండురాజు తమి ♦ తోఁ గవుగింటను గూర్చి పూఁపువి
ల్తూర దురమందుఁ దీరుటయుఁ ♦ దోడనె కిందము శాపశక్తిచే
మరణముఁ జెందె నయ్యెడల ♦ మాద్రియు దుఃఖపరీతచిత్తయై

కరమును "కుంతి కుంతి" యని ♦ క్రందనముం బొనరింప నంత నా
పె రయముతోడ వచ్చి పతి ♦ పృథ్వి మృతుండయి (యుంటఁజూచి) చె
చ్చెర నిటు పల్కె మాద్రి! కుహు ♦ చెట్ట మొనర్చితి వయ్యొ! భర్త ని
ష్కరుణతఁ జంపివైచితివి ♦ గా యని యేడ్వఁగ నంతయుక్ సవి
స్తరముగఁ దెల్పి మాద్రి పతి ♦ శయ్య నొనర్చెను సాగుమానముక్
బరమమునుల్ తపోధనులు ♦ భవ్యులు కుంతిని శోకవిహ్వలక్
హానువగు దేవతాంశముల ♦ నచ్చటఁ బుట్టిన పాండుపుత్రులక్
గరిపురి కంపి రచ్చటను ♦ గౌరవపుత్రులతోడ వారలుక్
మురువగు విద్యలం గురులు ♦ మోదముతోఁ దెలుపంగ నేర్చుచో
నరయక ధార్తరాష్ట్రుఁడు మ ♦ హాబలు వాయుతనూజు, నర్జునుక్
నిరుపమచాపశక్తిఁ గన ♦ నేరక భీముని కోగిరమ్ములో
గరళముఁ బెట్టె నాతఁడును ♦ గానక మెక్కెనుగాని యా వృకో
దరునకు జీర్ణమయ్యె విత ♦ థంబుగ వారల యత్న మీగతిక్
బహుసములైన మార్గములఁ ♦ బాములఁ బెట్టియు వారి శక్తి క
చ్చెరువడి కర్ణముఖ్యులను ♦ జేరి విరోధము లెంచుచుండినక్
సరసులు గానఁ బాండవులు ♦ సైఁతురు ధర్మపరీతచిత్తులై
యురక వసించినక్ శకుని ♦ యుక్ ధృతరాష్ట్రసుతుండు వారలే
పురకును వారి యాల్ ద్రుపద ♦ పుత్రికి నెగ్గుఁదలంచి చూడన
బ్బుర మగు మాయజూదమును ♦ బన్ని యుధిష్ఠురు నాడఁ బిల్చి యం
దరమర నోర్చి వారల మ ♦ హాటవికిం బనుపంగ వారు ని
బ్బరముగ రెండునుం బదియు ♦ వత్సరముల్ మును లాదరింపఁ గా
నుకుచిరశైల నుండి యటఁ ♦ జోద్యముగా నెరు లెవ్వరైనఁ ద
మ్మెఱుఁగక యుండ వత్సరము ♦ నేకము ద్రోవఁగఁ జేసి పిమ్మటక్

హరిఁ గరుణామయుం దమకు ♦ నా ధృతరాష్ట్రకుమారపాళికిన్
సిరియుఁ గులంబు నిల్చు గతిఁ ♦ జెల్మియొనర్పఁగఁ గోరియంపఁగా
నురువడి ధార్తరాష్ట్రుఁడు మ ♦ హోగ్రతఁ గృష్ణుని గట్టఁజూడఁ గ్ర
చ్చుఱ నది యంతయుం దెలిసి ♦ చక్రియు వారిఁ బరాభవించి క్ర
మ్మఱఁ జనుదెంచి వారికి స ♦ మస్తము సిక్కమ చెప్పఁ బాండవుల్
కరిపురనాథుఁ గలసి ♦ కయ్యముసే (సిఘనుండు) భీష్ముఁడున్
గురుసుతముఖ్యదేశికుఁడు ♦ కుంభభవుండును మేటి కర్ణుఁడున్
గురుమతి శల్యుఁడున్ మొదలు ♦ ఘోరపరాక్రము లైన వారి నే
ర్పెఱఁ బరిమార్చి యంతయును ♦ దేజ మెలర్ప వెలింగి రంతటన్
జిరము నృపాలధర్మములు ♦ చెప్పిన భీష్ముని యాజ్ఞఁ బార్థుఁడ
ధ్వరము లొనర్చి కిల్బిషముఁ ♦ బాసి యశంబు గడించె నాగకన్
బరులను గెల్చి మిత్రులును ♦ బంధుజనంబులు సంతసింపఁగా
గురుకరుణాంతరంగుఁ డయి ♦ కోవిదసత్కరు నరక్తుఁడై
దురితవిదూరుఁడై వివిధ ♦ దుష్టభయంకరుఁడై ప్రవృద్ధ వీ
రరసనిధానమై యతఁడు ♦ రాజ్యము సేయుచునుండె నాతఁడీ
ధరణిని గాచుచున్నపుడు ♦ దారులుగొట్టెడువారు లేరు; కాం
వరమున నన్యకామినులఁ ♦ బైకొనువారలు లేరు; దీనులై
తిరుగుచునుండువారలును ♦ దేవుని మ్రొక్కనివారు లేరు త
త్పరులయి నిందలాడెడు న ♦ తజ్ఞులు లే రధిరాజభక్తి లే
క రహిఁ జరించు మానవులు ♦ గానఁ గరారు వివేకహీనులై
నెఱివిడి భర్తలం దెగడు ♦ నీరజనేత్రలు గానరారు యం
దఱుఁ బరమేశుఁ గొల్చెడు బు ♦ ధస్తవనీయచరిత్రు లందఱున్
బరమపవిత్రవర్తనులు ♦ భవ్యయథార్థలసద్వచోధురం
ధరులగువార లందఱును ♦ ధర్మమతుల్ నృప! యేమిచెప్పుదున్.

బరువడి నెల్ల కాలమును ♦ పాడిన దే మఱిఁ బాడుచుందు దా
సరుల విధంబుఁ గైకొనక ♦ చక్కనిపింత లొనర్ప నెంచి నే
గిరపడుచుంటి నీగతిని ♦ కీర్తివిశాల! వినంగదయ్య! యి
ట్లిరవుగఁ గొన్ని పాదములు ♦ నే మును గబ్బముతోడ నెప్ప న
బ్బురపడి తత్సభాస్థలిని ♦ బోరన గద్దియ డిగ్గి గండపెం
డేరమును గృష్ణరాయఁడు తొ ♦ డిగె నృపపుంగవ! నా కవిత్వ మా
తెలుఁగునఁ గర్ణపేయముగఁ ♦ దీయఁగ నున్నదొ! లేదొ! కాని కీ
ర్తిరమణ! యంతకంటెఁ బలు ♦ రెట్టులు నీసభఁ జెప్పినాఁడ ని
ప్పురుసునఁ దత్ప్రసంగముగఁ ♦ బల్కుట నీ వటు సేయుమంచు నే
నురవుగఁ జెప్పుచుంటినని ♦ యూహ యొనర్పకుమయ్య! భూపురం
దర! బహుధా ప్రసంగవశ ♦ తః వచియించితి నట్లు భూపతీ!

తెలిపిడి.

శతఘ్నిని గృష్ణాపత్రికలోఁ బ్రకటించినప్పుడు మూలగ్రంథము స్వల్పముగా వ్రాయఁబడినది. గ్రంథకర్తలు మఱలఁ దమ నాటకమును ముద్రించుకొనునెడల నీ తప్పులను దొలఁగించుకొనవలసియుండుటచే నప్పటి చదువరు లీ ద్రోషస్థానముల గుఱ్తింపలేరేమో ? యను తలంపున నేఁటి ముద్రణమునందు మూల మించుక పెంచి వ్రాయఁబడినది. మూలకవు లర్ధానుస్వారశకటరేఫ విషయమునందుఁ బట్టుదలగలవారగుటచే నా దోషముల సైతము తెలిపినారము. కాని యవి నేటి తప్పులు కావని తలంచు పాఠకులు ప్రథమగుళికలో నెం-1-2-4-6-10-11-14-19-20-35-40-43-50-52-53-54-56-57-59-62-66-70-71-72-74-76-77-81-84-సంఖ్య గల దోషములను ; ద్వితీయగుళికలో నెం-1-2-9-11-12-14-17-18-19-20-21-23-26-27-30-31-34-36-42-45-47-49-50-సంఖ్య గల దోషములను ; తృతీయగుళికలో నెం-1-3-5-6-7-8-9-10-11-13-16-18-19-20-21-23-25-26-33-37-40-43-45-47-48-53-54-55-56-58-59-63-64-67-70-71-80-81-82-85-88-91-93-94-95-96-100-105-సంఖ్య గల దోషములను వెరసి నూఱుదుష్టములను మాత్రము తప్పక పరికింతురుగాక ! వృద్ధకవు లొకానొకచో “ వివేకి ” యని స్త్రీపరముగాఁ బ్రయోగింప నొకపండితుఁ డది తప్పని తెలుపుటయు నప్పటి కాయనతో నది యొప్పే యని గ్రుద్దులాడిరి కాని తరువాతిపాణిగృహీతలో “ వివేకిని ” యనియే చెప్పుకొనిరి. అట్లేయిప్పుడు కాశకుశల నవలంబించి యివి దోషములు కావని యసంగతవాదమున కుపక్రమించినను బునర్ముద్రణమందు భవిష్యద్గ్రంథములందు నీ దోషములఁ జేరనీయ రని మాత్రము దృఢముగాఁ జెప్పఁగలము.

శతఘ్ని.

ప్రథమ గుళిక.

"ఆర్జవం హి కుటిలేషు న నీతిః"

చ. "తిరుపతి! నీవు నాకయి తి ♦ తిక్ష సహింపు మటంచు" "వేంకటే
శ్వరుఁడు సహించెఁ గాని యిఁక ♦ సైఁపఁడు తిర్పతి" యంచు రిత్తచి
త్తరువుల వ్రాయుచుం దమకుఁ ♦ దామె ముదంపడి రజ్జులాడు మా
తిరుపతివేంకటేశ్వరుల ♦ తీరును లోకమువారు సూడరే!

ఈ కవులు పీఠికలో "అచ్చుతప్పులను ఆయాయంకముల చిగురున వివరించితిమి గాని మఱికొన్ని స్వల్పములు లేకపోలేదు" అని వ్రాసికొని యున్నారు. మేమును వారాయాయంకముల చివర వివరించిన యచ్చుతప్పులను ముద్రాప్రమాదములని చెప్పఁదగు మఱి కొన్ని స్వల్పములను గూడ విడిచి ప్రస్తుతకవుల నేరమిచే దొరలిన దోషములనుమాత్ర మిందు వ్రాసినారము.

ఇందుఁ జ్యుతసంస్కారదోషములుమాత్రము పెక్కు చూపఁబడినవి. శాస్త్రసిద్ధములు పండితసమ్మతములు నగు నీ దోషములను దొలఁగింప; దిద్దుకొనుటకంటె మంచియుపాయము లేదు. "సరసతిరుపతివేంకటేశకవులు" నట్లే సేయుదురు. కావున నిఁక దీనిపై ఖండన **ముండనమండనములు పుట్టవు.**

ప్రహసనప్రయోజ్యము లగు "ముక్కు తెగబారెడుచేసితి నిక్కమచ్యుతా!" మొదలగు పల్లెటూళ్లపట్టుదలమాటలను వారే యెఱిఁగి సవరించుకొందురు. వేఱే చెప్ప నక్కఱ లేదు.

1. చిగురున—తప్పు "చివర" అనియుండఁదగు. చిగురు=పల్లవము; లేఁత. చివర=కొన; అగ్రము. చూడుఁడు! శబ్దరత్నాకరము.

"ఉ. భారతసంగరాంతమునఁ ♦ బాండుతనూభవులందు దుఃఖపున్
భారము దీర్చి వారల క ♦ పారపురాజ్యము నిచ్చి యుత్తరా
దారకు సేమ మారసి ప ♦ దంపడి వారల నశ్వమేధసం
చారులఁ జేయు కృష్ణుఁడు భృ♦శమ్ము యశమ్మనిశమ్ము శమ్మిడున్."

2. ఇందుఁ గావ్యార్థము సూచింపఁబడక; వాచింపఁబడినది. "మనాక్కావ్యార్థసూచనమ్" అని యాలంకారికులు. కథ నంతయు సంగ్రహముగా మొదటిపద్యములో వ్రాయుట యశక్తిని సూచించును.

3. ఉత్తరాదారకు—ఈశబ్ద ముత్తర మగనిని బుత్త్రినిగూడఁ జెప్పుచుండుటచే నశ్లీలము. మఱియు "నుత్తర కృష్ణునిభార్య" యని యొక యపార్థము ఝటితి స్ఫురించుచున్నది. దారాశబ్దము నాకారాంతస్త్రీలింగమును వీ రందందుపయోగించియే యున్నారు. (భృశమ్ము యశమ్మనిశమ్ముశమ్మిడున్) విశేషార్థాధాయకములు గాక తూనికఱాళ్ళ వలె నొకటిమీఁద నొకటిగాఁ జేర్చి పెట్టఁబడిన యీ శబ్దములచే నీ పద్యము వెఱ్ఱితలలువేసిన తోఁటకూరచెట్టువలె నున్నది. ముందుముందెక్కడను జూపని యీవైచిత్రి నిందేల చూపవలయునో; మొదటిపద్దె మనియా? బాగు!

4. ఇదుగో—ఇది దుష్టము "ఇదిగో" నని యుండును. "ఇదుగో, అదుగో, ఇరుగో, అరుగో, అను నపభ్రంశము లీ నాటకము నందుఁ గలవు.

5. గురువులతో గుద్దులాడ మొదలు పెట్టితివే ?—తప్పు. "గ్రుద్దులాడ" అనియుండును.

6. భారతగురు వెవరు ? ద్రోణాచార్యులా యేమి ?—గురువు, ఏక వచనము. ఎవరు, బహువచనము. ఇది "నాఁడెవ్వాఁడువచ్చినారు" అనునట్లున్నది. "గురు వెవఁడు ?" అనిగాని "అతఁడు, ఇతఁడు, ఎతఁడు, పూజ్యవాచకములు" అనుట "గురు వెతఁడు" అనిగాని సవరించుకొనఁదగు. ఇందుఁబలుచోట్ల "శ్రావ్యులుప్రవేశించును" "వ్యాసులుప్రవేశించును" అనివచనచ్యుతి గానఁబడును.

7. (యోజించి)—దీనికిఁ "కూర్చి" అను నర్థము గలదు. "యోచించి" అనునర్థము కర్తృవాంఛితము "ఊంకాయుపిచ్చికొండ" యైనది.

2 పుట.

8. నాకితఁడు లక్ష్యమా—"లక్ష్యుఁడా" అని యుండఁదగు.

9. బినతల్లి చెప్పులు బీరపువ్వులును గావఁట—తప్పు. బీఱపువ్వులు.

10. నాయింటి యజమానిపుట్టింటివరకను—"యజమాన" అనిగాని "యజమానురాలు" అనిగాని యుండును. పుమాఖ్యగాని పుంలింగముపై జీష్ వేయఁగూడదు. "వక్ష్యమాణత్వాత్" అను భట్టదీక్షితనిర్వచనము నీకవులు తెలిసికొందురుగాక !

11. ఆఁడువాండ్ర పొంటలనుబుచ్చుకొని పానము—ఇదినింద్య గ్రామ్యము. "ఆఁడువాండ్ర" అనునది శాస్త్రసిద్ధమని మొఱుంగునది.

12. సముచితమని తోఁచినదా ?—అగుసున్నవిడుచుట యుచితమని మీకుఁ దోఁచినదా ?

13. ప్రకృతముమరచితినే—ప్రకృతముగాదు మఱచినది శకట రేఫము.

14. సూత్ర—ఈనాఁడు మనముప్రదర్శింపఁదగిన నాటకమెయ్యది ?

మారి—పాండవాశ్వమేధమని యూహించితిని.

సూత్ర—ఎట్లు ?

మారి—మీరొనరించిన నాందినిబట్టి.

సూత్ర—చక్కఁగాఁ బోల్చితివి.

ఈ సూత్రధారుఁ డెంత తెలివిగలవాఁడో చూచితిరా ? గురు పుత్త్రుఁడగు మైత్రేయుఁడు తన పిల్లల నిదురించునప్డు కొట్టఁగాఁ దన భార్య కోపించి యందులకు జరిమానాగా నాతని శిరోభూషణముఁ దెమ్మని పట్టుపట్టినదనియుఁ దా నాతనికి "కలహముకూడదు. నీ శిరో భూషణ మిమ్ము అని కబురంపితి" ననియు నసందర్భముగా నస్వా భావికముగాఁ గథాసూచనకై మారిషుఁ డుపన్యసించుచున్నను దెలి సికొనలేక "ఈనాఁడు మనము ప్రదర్శింపఁ దగిన నాటకమెయ్యది ?" అని మారిషు నడుగుచున్నాఁడు. ఇంతియకాదు! అంత గూఢముగా సూచ్యార్థముగల యానాందిని బట్టి పాండవాశ్వమేధము ప్రదర్శింపఁ దగినదని యూహించినందులకు "ఎంతచక్కఁగాఁ బోల్చితివి ?" అని మారిషునిగుఱించి సంతసించుచున్నాఁడు. ఇంత కుశాగ్రబుద్ధి ప్రదర్శిం చిన యీనాటక మెంతచక్కఁగానుండునో చూతము!

15. ఈగ్రహింపువలననేకాబోలును—ఈరూపములెక్కడివి ? 3 పుట.

16. కవులప్రశంస బొత్తుగా సభాస్తారులకు—తప్పు. బొత్తిగా

17. శ్రుతపఱపము—కాదు. పఱుపము.

18. ఈకవులంగుఱిఁచి వేఱే మనము చెప్పనక్కఱలేదు—నిజమే నిజమే « అక్కఱ » అని యుండును.

19. అదుగోచూచితివా ?—ఆఁ! చూచితిని శబ్దము పాడైనది. సంధి చెడినది. « అదిగోఁజూచితివా ? » అనియుండవలెను.

20. మైత్రేయుఁడు గాఁడు అశ్వద్థామ—అశ్వద్థామయును గాఁడు. అశ్వత్థామ.

21. అశ్వద్థామ కృపకృతవర్మలతోఁ బ్రవేశించును—పై యజ్ఞానము నిది స్థిరీకరించుచున్నది.

4 పుట.

22. దుర్యోధన! ఇదుగోనీమనమ్మున—తప్పు—పై—

23. వార్త కేనినోచవేమో—నోఁచవు.

24. వారల వెదుకకత్వరగా—తప్పు. నెదకక

25. జరిగినవట్టువినిపింప వచ్చితిని—ఇదియపరూపము. « జరిగినంతవట్టు » అని దిద్దికోనునది.

26. ఉ. ఆయితమైత్రినీకొదువయున్నది నాకిఁకనుండకుండుతన్—కొదవ.

27. చ. ప్రహ్లాదమునడాగెనంచు నృపునారడికూఁతుఁ—ఆఱడి.

28. మిమ్మిత్రుఁడు శేషము మిగుల్చువాఁడనుకొంటిరే—విశేషములేని « శేష » శబ్దమిటననన్వయదోషమును దెచ్చిపెట్టినది.

29. శా. చంపీచంపనిరీతిఁ జంపితినిధృష్టద్యుమ్ను సైన్యమ్ములన్—ఇది « యెటేఁగీయెఱుఁగని » రీతిగానున్నది. నిందగ్రామ్యము.

30. నిన్నెవరేనిఁ దేరిపాఱఁజూడఁ—తేఱి

31. మరల నడుగుచున్నాడను—“ వాఁడు ” అనుచోఁ దక్క నిట్టిరూపభేదమ్ముల నరసున్న యుండునని కవియెఱుంగఁడు. ముందు ముందు చూడఁదగు.

32. ఆంబికేయున కెఱిఁగించి యూరడింపుదురుగాక !—ఊఱడింపుదురు.

33. వారాజుతో నిందాక నీమాట చెప్పితినా ?—ఈ “ దాక ” లో నరసున్న వేయుఁడు.

34. క. కష్టములు వెట్టి తుదకు ని, కృష్టంపుంజంపుజంపి ♦ కెడపితినమిా—ఇందలితబ్బిబ్బులను దిద్దుకొందురుగాక !

6 పుట.

35. తక్కన రాజులనందఱినిగూడ నడిగితి—అందఱును సాధురూపము.

36. నీవీక్రోధావేశముచే నిప్పుడు మరచితివి —అ—పై—

37. సూర్యుఁడుదయించినాడే ?—పై—

38. క. మందేహులనెడి రక్కసు, లందఱినిందునిమిరక్తమది తనదేహం—పై— ఈ “యది ” యెందులకువచ్చినయది ? యతిభిక్షుకుఁ గాఁబోలును !

39. చనియెడినడుగో—పై—

(40) (దృష్టినిగుడ్చి) అదుగో—తప్పు. “ నిగిడ్చి ” అని యుండు. బాలవ్యాకరణమురామినిట్టితప్పులుగలుగక మానవు.

41. (ఖడ్గము బారవైచి పరిక్రమించి) ఇదుగో—బాఱ

7 పుట.

42. అశ్వద్ధామనుగిశ్వద్ధామను—పై—

43. గీ. అతఁడు చిరజీవివివిధశస్త్రాస్త్రవేది—"అస్త్రశస్త్రవేది" అని ప్రయోగింపఁదగు. "అజాద్యదంతంపూర్వమ్" అను సూత్రము నెఱుంగునది. పూర్వనిపాతమున కనిత్యతనొప్పిన యీ సూరాచార్యులు సవరించుకొనుట యుక్తము.

8 పుట.

44. కృపాశ్వత్థామలు నల్వురను—గ్రుడ్డివానిచేతి రాయి వలె నొకప్పుడైనను నాఁటపడలేదు. వీరికిశబ్ద స్వరూపమే తెలియదు.

45. అదుగో ద్వైపాయనాశ్రమము—ష్టి—

46. ధృష్టనిగుడ్చి—ష్టి—

47. వెదుకవలయును—ష్టి—

9 పుట.

48. అదుగో యొక పిన్నసన్యాసి—ష్టి—

49. కాఁడు కాఁడు అశ్వత్థామ—ష్టి—

50. (అశ్వత్థామ ప్రవేశించును)—ఈసంధి యొక్కడిదో?

51. (పండ్లుపటపటగొరుకుచు)—శకట రేఫము గొట్టఁబడినది.

52. ఉ. ని। ప్రాణులఁజంపి దొంగవలెఁ దాపసివై యిట కేగు దెంచితే—అపశబ్దము "తపసి" యనిగాని "తాపసుఁడు" అనిగాని యుండును.

53. (ఊరకొనును)—ఇది ప్రకృతి ప్రత్యయజ్ఞానము లేక వ్రాసినది. "ఊరక + ఉండును" అనుదానికిఁ బాటువచ్చినది.

54. గీ. గురుసుతుండనటంచు నాఁగొనుచుమును—ఇది ప్రయజ్ఞతను స్థిరీకరించుచున్నది.

55. మనమూరకున్నను ఈతఁడు రకొన్నట్లు లేదు —

10 పుట.

56. దేవ్యస్తి। గురుపున్నప యనుంగతని— మొదటి యాదేశము తప్పినది. రెండవది వ్యాకరణజ్ఞానశూన్యతను దెలుపుచున్నది.

57. బ్రహ్మశిరంబు సరంధ్యుఁడై మహీదేవసుతుండు నించె— అస్త్రమునించఁడనవలెగాను. (మా. శ. ర.)

58. దుర్గామండియు చిట్టిపని చూచుచు నూరకొంటివేమి— దుర్గ.

59. క. శత్రుతతికి నెన్నియుద్ధము! లిప్పుడమింజరిగె నెవ్వరేనియు నీరిని చొచ్చిరె— 'బాణములుగుప్పిరి' అని పాఠమునకు. 'బాణము గుప్పిరి' అని విజ్ఞులు ప్రయోగింపరు.

60. సేనాయస్త్రముగ్రిమ్మరింతు— ముందు లఘురేఫమును గ్రిమ్మరించుఁడు.

11 వ పుట.

61. క. పరికిం జోరనేని భీతులఁ జెనకనేని— తప్పు.

62. ఇదుగో యుపసంహరించు— పై—

63. పరగుసు యోధనున్— పరఁగు.

64. లోకవిలోకనము బాటికిఁ దాగుటి గాకయుండుతన్— బారికి.

12, 13 పుటలు.

65. అస్త్రమును బ్రజ్జ్వలింపఁజేయుచు— ఈయజాగళస్తనమేల?

66. ఉ. కర్ణుఁడు దుర్ణయుండగుచుఁ గౌరవనాథునిఁ బాడుచేసె— మృత్యువుపాలిసమువచ్చినదను సంబరమే, కాని పాపము! చ్యుతసంస్కారము నెంచుకొనైరి. "దురష్టత్వ" అనువార్తికము జ్ఞప్తికి వచ్చిన నిపాతనాకించును.

67 విరమింపనెంచుకొన్నాడను— చేతికివచ్చినట్లు వ్రాయుదురు గాని విస్పృతిసంబ్రహ్మోపజ్ఞానములేదు— పై—

68. ద్రుపదునాత్మజ నూరడిలంగఁబలుకుఁడు— పై—

69. ఏమునుబోయెద మిచ్చకచ్చుగన్ — ఏమి యున్నయాను గుణ్యము? వెఱ్ఱియర్థమును జెప్పుటకంటె దిద్దుకొనుట యుక్తము.

చ. విదురునియింట విందనుచుఁ బెట్టితి సంధ చెడంగ — ఈ వాక్యము భ్రష్టమే.

14 పుట.

70. ధర్మరాజును ద్రౌపదియు ప్రవేశింతురు. నాట్యశాలకు [illegible] మింతురు — ఇది రెండవయంకమా? లేక యంకమా? సాధారణనాట కములయందుఁ దక్క సంకమధ్యంబునఁ బాత్రప్రవిష్టపాత్రముల నన్నింటి నొక్కసారిగాఁ ద్రోసిపుచ్చి, మఱికొందఱ నూతనముగా ప్రవేశ పెట్టుట సమయసిద్ధముగాదు. నాటకలక్షణమును ఎఱుఁగని వారి యిదినాటకమా? బూటకమా?

71. కృపాచార్యులైన బోధింపనేటికో — తప్పుదిద్దుకొనవలె.

72. కృపాచార్యులు ప్రవేశించుచును — పై —

73. ఊరడిల్లుము ఊరడిల్లుము — పై —

15 పుట.

74. అన్నిఁటికిని భగవంతుఁ డేమూలము — «అన్నిటికి» అను రూపంబున నెలనున్నయుండుటం జేసి «అన్నిఁటి» అను రూపాంతరము నాయు నీకవుల యాంధ్రజ్ఞానము ప్రాజ్యము.

75. ఇట్లు పృథా విలపించ దగదమ్మ! — పృథా [illegible] యుక్త్వస్థానము కంటెఁది.

76. ఉ. అంగములోని గుణనాత్మ [illegible] కల్గఁగావలె — [illegible] ర్థమేమైనఁగలదా? గుణపుత్రు [illegible] లేదా? [illegible] నే కేదా? ఈబేలపేఁను పాకము నక్లు [illegible] గారాలు! [illegible] మాతము.

77. చ. కుపితమనస్కుఁడై యితఁడు కోలుమసంగెను సైన్యమెల్లఁ—కోలుమసంగెను=మిక్కిలివిజృంభించెను. 'చంపెను' అను నర్థము లేదు. 'ఇతఁడు సైన్యమెల్లను మిక్కిలి విజృంభించెను' ఏమి యన్వయానుగుణ్యము? 'షడప్రాపములు, దశదాడిమములు.'

16 పు ట .

78. దుష్కృత్యము నుగ్గడించుచున్నాఁడే—పై—

79. ఇదుగో యాతని శిరోరత్నము—సంధించెడినది.

80. నీప్రతిన నెరవేర్చుకొనుము—నెఱవేర్చు.

17 పు ట .

81. సా। ధ్యమయినవట్టుఁదామనలఁ దాకకయే బవర బొనర్చె—అయినంతపట్టు. ఏమియుందోఁచకున్నపుడు వీరికిఁ 'దా' ప్రత్యక్షమగుచుండును.

82. తాకకయే—ఇందరసున్నగలదు.

83. ఇట్టియుత్తముఁడు తటస్థమానె?—"తటస్థుఁడౌనె" అని దిద్దుకొనునది.

84. ఒకరా యిద్దరా, అయిదుగురు కొమరులు—సంఖ్యా వాచకము నిత్యైకవచనాంతముగాన 'ఒకఁడా' అని యుండును. ఇద్దఱా.

18 పు ట .

85. నూఱుగుఱుకొమరులు వ్రాయిన—తప్పు. నూఱుగురు.

ఇది శ్రీవేంకటరామకృష్ణ ప్రయుక్తమగు శతఘ్ని

ప్ర థ మ గు ళి క .

శతఘ్ని.

ద్వితీయగుళిక.

చదువరులారా! వినుండు. మా వృద్ధకవులు:—

శా. కాలుల్ వల్కిరి; కల్ల లాడిరి; యసత్కల్పంబులన్ వ్రాయఁగాఁ
బ్రారంభించిరి మాఱువేసముల; సైపన్ వచ్చునే? వారి దు
ర్వారాటోపవిజృంభమాణకుకవిత్వప్రాభవోద్రిక్తని
స్సారగ్రంథనిబంధనమ్ముల యహంభంజించి చెండాడకే.

తొలుదొల్త మేము నూఱుతప్పులను మాత్రమే చూప నెంచి 'శతఘ్ని' యను నామముతో నీ గ్రంథముఁ బ్రారంభించితిమి. 'దోసములగని' యనఁదగు నీ నాటకమునందు మా తలంపు మొదటి యంకమునందే నెఱవేఱినది. కొండొకచో రెండేసితప్పుల కొక యంక మిడకున్న నెనుబదికిఁ బైగా లెక్కింపఁబడిన యీ తప్పులు శతసంఖ్యను దాఁటినవియే. అంత 'నిఁక ముందెట్టి దోషము లుండునో చూత' మను నొక విశేషాభిలాష పుట్టమునటయు మేము మఱలఁ దక్కిన యంకములఁ గూడఁ బరీక్షింపఁ దొరకొంటిమి. ఇప్పుడు 'శతఘ్ని' యను పేరన్వర్థము గాదని తలంపవలదు. 'శతం సహస్ర మయుతం సర్వ మానన్త్యవాచక' మ్మని యుండుటఁ బూర్వోక్తనామము సంఘటించునదియే. ఇందౌచిత్యప్రధానము లగు దోషములు ప్రథమపరిగణనీయములే యయ్యుఁ బేర్కొనఁబడలేదు. వానిఁగూడ వ్రాసిన నిదిమఱియొక భారతమంత కావలసివచ్చును. సజాతీయము లగు దోషములు రెండుమూఁడుసార్లు లెక్కించుట పూర్వోక్తదోషనిర్ధారణార్థ

మని యెఱుంగునది. ఇఁక ముందు పూర్వగుళికో క్తదుష్టములు కొన్ని గణింపకపోవుట గ్రంథవిస్తరభీతిచేతనే. విశేషము గోరువారు (దేవీ భాగవత) దోషసహస్రము నరయఁ బ్రార్థితులు.

19 పుట.

1 ఆయభిమన్యుఁ డిట్లనే। యయ్యకునమ్మకుంగడుపునందు—'ఇట్లే' అని యుండును. 'ఇట్లు+అ+ను+ఏ' అని యొక వెఱ్ఱిచ్ఛేదము సేయుదమన్నను ఏవకారార్థకములగు అ, ఏ కారములు రెండేల? సముచ్చయనుకార మెక్కడకు? పాశ్చాత్త్యులు 'ఇట్ల' అట్ల' అని పలుకుదురు. అది ద్రుతాంతమనుకొని వీరిట్లు తప్పిరి.

20 పుట.

2 'సర్వేజనాస్సుఖినోభవంతు' అందఱును సుఖముగా నుండవలెనని యెవరు కోరుదురో—ఈ రచనాచమత్కార మెక్కడిది? ఇది నాటకనిర్మాతల ఫక్కియా? లేక వ్రతకల్పముల కర్థముసెప్పు గ్రామపురోహితుని ఫక్కియా?

3 సీ! త్రెళ్లినవార్తవింటిఁ గడ తేఱితిఁ జచ్చితి—శకట రేఫము గడ తేఱినది.

21 పుట.

4 ద్రుపదాత్మజాత సన్న్యాయము సేయఁగాఁదగదురా—ఈసకారద్విత్వ మజాగళ స్తనము.

5 గీ॥ తెల్లమాయె వృథామాట ధీరులనరు—వృథా.

6 వృథాగ్రహముల్ తుది ముప్పానర్పవే—పై—

22 పుట.

7 వ్యాసులు ప్రవేశించును—పై—

8 తామివ్వారిం దేర్చి యనుగ్రహింపవలయు — ఇదితప్పు. దీని వివరణము ద్రోషసహస్రిమందుఁ గలదు.

23 పుట.

9 వంశపుం॥ గురువగు ద్రోణుకన్న ననఁగూడదుగానియొరుల్ వలంతులే ?— ఈవాక్యము విరామశయ్యామాత్రపూరకమును, విపరీతార్థప్రదమును.

10 ఉ॥ఐదుగురైదుగుర్గలిగియట్లనయుండిరిసోదరాత్మజుల్ — పై

11 ఒం॥ డోరులునశింతు రే ? కడుపులోక్కఁటఁ గాలిస నన్నదమ్ముత్రలై — ఈతబ్బిబ్బు దిద్దుకొనునది.

24 పుట.

12 ఆత్మవిఘాతృకత్వముల్। దెచ్చు నెసద్గతిక్, వలదె ? లేఁకుం వ— 'విఘాతుకత్వముల్' అని యుండఁదగు. "లషపతేత్యాదినా ఉక ఇఞ్"

13 ఇయ్యెడ వృథావిలపించెద రింతయేటికిక్ — పై — ఈ శబ్దస్వరూపము వీరికిఁ దెలియదనుట కింక వ్రాయనక్కఱలేదు.

25 పుట.

14 ఎందఱికీన్పుతండ్రివో మఱెందఱికిందనుజుండవో — 'ఎందఱికి' అను రూపము దుష్టము. 'ఎందఱకు' అని దిద్దుకొని దానిశోభాటు 'రానుండవో' అను నపార్థమిచ్చు 'దనుజుండవో' అనుదానినిగూడ సవరించుకొనుట యుక్తము.

15 చిందరవందరఁజేయ నాయమే — తప్పు, చిందఱవందఱ.

16 ఎప్పటికప్పుడే మరచియీగతి — పాడగుచున్నది.

17 కులానఁగళంకునించు న॥ కొడుకులు గొడుగు లే — ఇది విశ్వామిత్రసృష్టి. 'కళంకము' అని యుండు. (చూ. శ. ర.)

26 పుట.

18 విదు. మనముగూడ నయ్యెడకుఁ దక్కుంగలజనులతో నరిగి యొకసారి సూచి యుచితక్రియలు నిర్వర్తించుటయే కర్తవ్యము. (నిష్క్రమింతురు)—గాంధారియు ధృతరాష్ట్రుఁడు విదురుఁడు వ్యాసుఁడు రంగము శూన్యముగఁజేసి యొక్కసారి నిష్క్రమించిరి. పిదపఁ బాండవులు కృష్ణసహితముగఁబ్రవేశించిరి. ఇదివిష్కంభమా: కాదు. విష్కంభమునందుఁ బ్రధానపాత్రప్రవేశముండరాదనునంతవఱకు వీరలకుఁ దెలిసియేయున్నది. అంకమధ్యమున సర్వపాత్ర నిష్క్రమణము గూడ దోషమని యిఁకముందు తెలిసికొందురుగాక!

19 మోమోట మొకింత దక్కి ముది తొక్కుల—ఇదియును "కళంకు" వంటిదే. "ముదివగ్గుల" అని సవరించుకొనునది.

20 సైన్యముఁ! బొచ్చెముమైవధింపుటకుఁబుచ్చినదురన్మదు—వధించుట. ఇది యాంధ్రవ్యాకరణజ్ఞానప్రాగభావమును దెలుపునది.

21 దు! శ్చరితులుచచ్చియుఁబగఁబిశాచములైకనఁజేతురు—'చేతురు, కోతురు' ఇత్యాదు లసాధువులని యెఱుంగునది.

ఉ. చేతురు పోతు రంచుఁ దమ చేతికి వచ్చినయట్టిరీతిగా
బూతులు వ్రాసి భాగవతముఁ రచియించితి మంధ్రభారత
ఖ్యాతి నెసంగు నిద్దని జగంబునఁ జాటినయంతమాత్ర వి
ద్యాతిశయంబు గల్గిన మహాశయు లౌ నని సమ్మతింతురే ?
దోషసహస్రము.

27 పుట.

22 క॥ తలనెరసినంతనే పెద్దలె ?—నిక్కమే. తల నరసినంతనే పెద్దలుగారు. విశేషజ్ఞులు వృద్ధులనంబరఁగుదురు. 'న తేన వృద్ధో భవతి! యేనాస్య పలితంశిరః! యోవాయువా ప్యధీయాన! స్తం దేవాః "స్థవిరం" విదుః.

28 పుట.

23. కృష్ణు—(దృష్టినిగుడ్చి) ధర్మనందనా! అరుగో విదురధృత రాష్ట్రులిట వచ్చుచున్నారు—ఇది తప్పు. 'నిగిడ్చి' అని యుండును. బాలవ్యాకరణముపఠించునది.

24. విదు. అన్నయ్యా! అదేపాలికలను దగ్గరకు వచ్చినారము—దిద్దుకోనుఁడు.

25. శా. ఐదూళ్ళనియుఁజాలునంచుహరినీవంపింపఁగాలేదే?—ఎవనిచేనంపించినాఁడు? అంపఁగాలేదే? అనుఁడు.

26. తండ్రీ! నీ। వేదిక్కేమని నిన్నుఁగూడఁజెబుప న్నెంతునో పుత్రికా!—సంధిజ్ఞానములేమి యతిసడపులపాలుసేసిరి. "లుక్సంశ్లేషానాచి" అని శబ్దానుశాసనమూల సూత్రము.

29 పుట.

27. ధృత—నాయనా! ధర్మనందనా! భీమన్న యేడోయి?—"ఏడనోయి" యనిసాధురూపము. వీరుకళలెవ్వియో ద్రుతప్రకృతికము లెవ్వియో తెలిసికొని మఱి కబ్బముచెప్పిన బాగుండును.

28. క. క్షితియెల్లను నొక్కటైనఁ జేసెడిదన్నే—ఏమ్యాదుల లోఁజేర్చుటకంటె దిద్దుకొనుటమంచిది.

30 పుట.

29. గీ. అన్నకన్నను బలవశులవనిలేర। యనుచునను కొంటి—ఇదిగ్రామ్యోక్తి. "బలవంతు" లనినచో బాగుండును.

30. దు। ర్ధీమహితున్ మదగ్రజుని బేరిరణఁజేసి పరామృశింపఁగా—ఇదిగుణములేమిఁజెడినది. వెంకయ్య వ్యాకరణము విడిచి బాల వ్యాకరణముఁ బట్టుదురుగాక!

31. భగవంతుఁడెట్లేఁగి గుడ్డివానిఁగాఁ జేయఁబట్టిగాని—గుడ్డివాఁడుగా నని సవరింపుఁడు.

31 పుట.

32. ఉ. భూమినిబుట్టిచుట్టరికమున్ మము బ్రోటులత్రోడ— తప్పు. వ్యాకరణము! వ్యాకరణము!!

33. మ. ఎదుటంజెప్పఁగరాదుగాని యితఁడేపృథ్వీభరంబొక్క టా!—తప్పు—పై— ఇట్టివికవులకశ్లీలములు.

34. మ్రొక్కఁదగున్వాఁడనుకోకుమీతఁడుజగత్కళ్యాణ శీలుండు మ్రొక్కఁదగున్వాఁడును— వెనుకనొకచో "అనుంగతి" అనివ్రాసిరి. వహ్వా! ఇప్పుడు 'తగున్వాఁడు' అనివ్రాయుచున్నారు. ఈదుర్నితమేయబ్బాయి వాయఁడుగారివ్యాకరణము వలన సిద్ధమగునో? "వాఁడు కృష్ణుఁడు మ్రొక్కఁదగుక్ అనుకొకుము." అనియొక యాభాసాన్వయముఁజెప్పరుగదా?

32 పుట.

35. ఉ. మున్నొకసారిఁ జూచితిని ముద్దులుమూటలుగట్టఁజాలుని యన్నవరూపు—"అల్పరూపము" అని యర్థము. "విశ్వరూపము" అనునర్థము రాదు.

36. దయయుంచుము భక్తపరా! పరాత్పరా!—ఇది దుష్టము. సంస్కృతజ్ఞానములేనివారిది యేకపదమనుకొనియు, మఱికొంద అంతర్భుక్తి 'లలుకస్సమాస' మనుకొనియు వాడుదురు. పరాత్—పరా.

37. ఒక్కసారి దగ్గరగాఁ దీసికొనిపోయి చూపింపుము—ఒకచోనైనను దిన్నఁగాఁ బడలేదు.

38. చ. విరిగిన తేరులా! యివి, భువిఁ బడిపోయిన గొరుబారులా!—శకటరేఫము విఱిగినది.

39. సురిగిన శూరులా!—అరసున్న సురిఁగినది.

33 పుట.

40. నా। దౌర్భాగ్యము కాక నీకు రిపుఁ నాన్నా? గడ్డిపోచల్ గదా!—అరసున్న లేమి గడ్డిపోఁచలే.

41. ఉ. అన్నప్రిజ్జ(శ్రీ)ప్పటకు న్నైచని యే బ్రతిమాలుకొందు—"శ్రీవాంగు"లన్నట్లున్నది. "బతిమాలు" అని సాధువు. (చూ. శ. ర)

42. ఉ. ఒక్కరో యిద్దరో శతము నొక్క మొగిఁ బలియిచ్చి—ఈమూఁడు తప్పలను దిద్దుకొనుఁడు.

34 పుట.

43. రణముక్తంద నపరాధిఁగఁ జూచి—పై—

44. నిష్కృతిపన ముక్తఁక లేదుగదమ్మ యెమ్మొయిఁ— ద్వితీయచతుర్థవర్ణ జ్ఞానము లేదు.

45. భవత్సుతుండు కు। ష్ఠరమునవల్లాలొల్చుతఁ—'ముష్కరతను' అనియుండును. 'ముష్కనునిధర్మము ముష్కరత' అని యొప్పుంగునది.

35 పుట.

46. ఉ. కూ। కటివేళ్లకోడఁ గురుకోటికురుట్పటలిఁ—క్రోటి, పటలి రెండేల? కురుటక్ = వృక్షము. ఎంతచక్కని పదము ప్రయోగించినాఁడు! ఈనాటకమునకుఁ దగియే యున్నది రెండు!

47. భరంబటంచేఁ దలపోతు—తప్పు—పై—

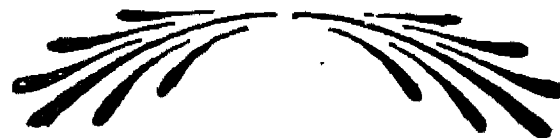
48. కృష్ణ. (లేనిసంతోషముతో) అత్తా! నీవునాకుశాపమిచ్చిన ను—దీని నన్వయించుటకెన్ని పదముల ధ్యాహార్యములు కావలయును "సంతోషము నభినయించి" అనుటయుక్తము.

49. శాశ్వతమ్ముగా నిలుచువారలంచుజగానఁ గలరె? —ఈ యంచునకుఁ దరిలేదు.

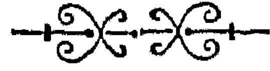
36 పుట.

50. అందటినినోదార్చి యుచితక్రియలు నెరవేర్పఁ బోవుదము—పై—

ఇది శ్రీవేంకటరామకృష్ణ ప్రయుక్త శతఘ్నిని
ద్వితీయగుళిక.

శ త ఘ్ని.

తృ తీ య గు ళి క.

చదువరులారా! వినుండు! సింహావలోకనన్యాయంబునఁ బూర్వో క్తదోషములు కొన్ని పద్యరూపంబున మఱలఁ జమత్కరింపఁబడు చున్నవి.

సీ॥ తద్ధితజ్ఞాన మింతయును లేదని మొత్తి
పలుక "నశ్వద్ధామ" ప్రబలసాక్షి
ఆగమజ్ఞ పూజ్య మని చెప్ప "మొక్కఁద
గువాఁడు కృష్ణుండు" గొప్పసాక్షి
ధాతుపాఠము విస్మృతంబని నిష్ఠించి
యన "దుర్ణయుఁడు కర్ణుఁ" డధికసాక్షి
దురితకళావేద మధోగతం బని పల్క
"భీమన్న యేకోయి" పెద్దసాక్షి

గీ॥ వచనహాతికిని సాక్షి గా వలయునేని
"ధామ్యులంతఁబ్రవేశించుఁ" దలఁప నిట్లు
సరసతిరుపతివేంకటే శ్వరులఁ దెలుప
భారతమ్మంతయును సాక్షి భావమందు॥

ఇట్లే యీ నాటకమునం దెన్నియేని బూటకములు గలవు. వానినన్నిటిని లెక్కించుటకు మాకును జదువుటకు మీకును విసుగగు

చున్నది. కావున నిఁకఁ బుటకు రెండేసి మూఁడేసి తప్పులు మాత్రి మీకిందిపట్టికలో వ్రాయుచు నీగ్రంథమును ముగించెదము. కొన్ని దోషములకు మాత్ర మించుక శిక్ష వ్రాయుచుము. తక్కినవి సుగమములు.

37 పుట.

1. ఎగిరిమీఁదఁ । బడిశపించునుగాని దు ర్వాసులకట । కొం పతీఁతకుఁగాక తా గుంతికేల— (1) వచనచ్యుతి (2) పరిహాసనపు మాటలు (3) పాదపూర్తి పరదేవ ఁతా'.

2. పోనీవచ్చినవాఁడను రానేవచ్చినాను— రెండుతప్పులు. బాల వ్యాకరణము చదువమిఁగలిగినవి.

38 పుట.

3. సూతతనూజునిగాఁగఁ జూచు స । ర్వాతిశయుండు సోదరుఁడే —ఇక్కడ నీద్వితీయ కేవలము దుష్టము. మఱియొకచోనేని « ఔపదే శిక ప్రాయోగిక యోరౌపదేశికస్యైవగ్రహణమ్. " అనుట భావార్థక యోగంబునఁ బ్రథమయే కర్తవ్యము.

39 పుట.

4. మున్నరికంపుమాటల సముద్ధతిఁజూపితిఁ బాపినైతినా । య న్నయటంచు— మున్నరిక= « ధైర్యము " సాధువు. వృద్ధకవుల మత ముచే « కంపు " అనుచో నశ్లీలము.

5. నా । యన్నయటం చెఱుంగక మహాత్మ ! కడుం జెడిపోతి నింతకుఁ— పై—

6. మా । యన్నయజాతశత్రు గని నప్పటికన్నను— జడంబు గాఁ « అన్న " అనుప్రథమ « అజాతశత్రుఁ " అను ద్వితీయతో న న్వయింపదు.

7. సభామధ్యమున నన్ను (నెకసక్కెపుమాటల) గేలిసేయ నదియేమో—కుండలిత మక్కఱలేదు. పునరుక్తి.

40 పుట.

8. బ్రహ్మాదులుదా । మేరుపరచిరిట విఘ్నము । నారదుఁడో నరించెననుచు నాపైఁబడదే—(1) 'ఏపుపరచిరి'. తప్పు. (2) 'అనుచు' వర్తమాన ప్రత్యయమనన్వితము.

9. కుంతీమహాదేవియా । జ్ఞ స్నికేమును మున్న భార్యయగు పాంచాలిఁ గురుద్రోహిమై—ఇది యసందర్భము. 'కుంతీదేవి దానిమీఁదేవు రుపయోగింపుఁడని కొడుకుల నియమించి' అని భారతము. అప్పుకర్ణుఁడాపె మదిలోనేనిలేఁడు.

41 పుట.

10. గీ. నాకొక్కకప్పుడు మనముననూహసేతు—పై—

11. ఉ. పాతకినైతిముక్క తెగబారెడు చేసితి నిక్కమచ్యుతా!—పరిమాణార్థకమగు 'నెడు' లో నర్థబిందువు గలదని యెఱుంగునది.

42 పుట.

12 గీ. కోరి బ్రతిమాలిరాధతోఁ గొంతచెప్పి—పై—

13. మీరు "రాజ్యమువదలి యరణ్యమునకుఁ బదుం" డనిన—ఇది గ్రామ్యక్రియ. (చూ. బా. వ్యా)

14. ఉ. అన్నగదా మనందఱికి నాతనిమాటకు నడ్డువారమే—పై—

43 పుట.

15. ధర్మజుఁ డించుక దూర—పై—

16. « నేను గపటముగాఁ గర్ణునిఁ జంపించినా ” నని—పై—

44 పుట.

17. శిశు వెక్కడ నేని యూకొట్టునా ? యూకొట్టునేయనుఁడు— ఇది సర్వత్రిపాడైనది.

18. చిగురుసంగతికి నేను త్తరము చెప్పఁజాలను—నిజమే.

19. గీ. అతని కతమునఁ బుడమికే యడరుగల్గు ?—అడరు= ఆధిక్యము. ఇది యిక్కడ సరిపడదు. ఎడరు=భంగము ; ఇది తగునుగాని యతి సెడును.

45 పుట.

20. వచింపలేము కా! నీ వినుమొక్కమాట యెదియేనియు— కాసి. ఇది కానియొక్క రూపము. వడిసెడినది.

21. కడచినదానికిఁ వగచి కార్యము లేదు—‘వగవ’ అనిన నర్థవంతమగు.

46, 47 పుటలు.

22. ఆమెయుఁ బుట్టెడుదుఃఖములో నున్నది—పై—

23. గీ. దానిపై నిన్నికష్టముల్ దాపరించి—‘ దాఁపరించు= దాఁగిలించు.’ శబ్దము చెడినది. అర్థము కుదిరిగినదికాదు. ఇంకేమికావలెను ?

24. గీ. కడువిరక్తిని నన్నకారడవికేగ—పై—

25. నే నెక్కడ యాత్రఁడెక్కడ ? యినీ—ఏమిసంధివివేకము ! ఇది ప్రైమరీపరీక్షలోఁ గృతార్థుఁడుకానివానికిని దెలియునదే. « ఏనేడ నిందాత్రు లేడ ” భారతము.

48—53 పుటలు.

26. 'వట్టిపినాసి' వీఁడ నెడువాఁ డెటు నేమెడఁ గట్టికొందునో—
'పినాసి' ఇది యపశబ్దము.

27. అంత నొకపురుషుఁడు ప్రవేశించును. 'ఇదుగో' యని ఉత్తరమిచ్చును—పై—

28. ద్రావి. (తనలో) అమ్మయ్యా! ఇప్పటికి బ్రదికితిమి—
అమ్మయ్య, అయ్యమ్మ ఇవి యనాకరములు. (చూ. శ. ర.)

29. అర్ధరథుని జేసి యవమానపఱచి—పై—

30. విన్నను దరుగవు—రెండుతప్పులు.

31. ధర్మ- అట్లనే యొనరింపుము—పై—

32. ఎ! ట్టెట్టులు నేరి నేరఁదనియింపుట యొప్పగు

54 పుట.

33. ఎక్కడికేగినన్ శిశువులే నృపతుల్ కవితారసాయనం! బెక్కడ? కట్టులెక్కడ? యనీ యిటులందఱిరాజులన్—ఇందు మూఁడుతప్పులు. (1) ఎక్కడికి (2) ఎక్కడ యనీ. (3) అందఱి. ఇవి యజ్ఞానవిలసితములే, ముందు ముందు కనుఁడు.

34. చ. కృతయుగమాది నిప్పటికి నెందఱు రాజులుగారు

55 పుట.

35. ఇంతటిరాజు లేనే లేఁడు

36. ఇక్కడికిఁ బద్యముకుదిరినది. రిక్తహస్తములతో రాజుం జూడఁగూడదు. (న్రుష్టినిగుడించి) అదుగో!—రెండుతప్పులు.

37. వర్త. ఏమయ్యా? పిల్చినావు—ఇది నిక్కినాము జాతిలోనిది.

38. వర్త. ఇదిగో కొనుండు—పై—

39. ఇంతమంచివారెక్కడను లేనేలేరు—ప్రై—

40. కవి. ఏమి యెక్కడికివెళ్లినారు—ప్రై—

41. కవి. ఇక్కడికి వచ్చినను మన దారిద్ర్యదేవత వెంబడినేవచ్చినదే—ప్రై—

42. నాకీఫలము లక్కరలేదు—ప్రై—

56 పుట.

43. ఏ। యాపదలేక భూమిప్రజలందఱుఁ సుఖమందుచుండిరి—భూమిపదలక్ష్యార్థమును "ప్రజలందఱు" అని వాచ్యముచేసి యుందనియక వేసిన సముచ్చయద్వయము వ్యర్థము. దీనిఁ "బునరుక్తి మాలిక" యనిచెప్పవచ్చును.

57—62 పటలు.

44. ఇ। య్యనఘుని నిట్లొనర్చితినహా! మను నిర్వారదూరుటొప్పగుఁ—ఒప్పుగాదు. తప్పే.

45. ఉ. చక్రము కేలఁ గైకొని విశాంపతులంద ఱిసీయిసీయిసీ। యక్రమమంచుదూర— ఇది చామకూరవెంకన్న శిరసావహించుప్రయోగము. దానింబట్టి యిట్టియతిచారములు పండితసమ్మతములుకావు.

46. సహింపఁగలమా? దయయుంచు మటంటి—ప్రై—

47. గీ. ‹ మీరలుండి › రనెడి కారణమ్మునఁనె—మీరలకుఁ బ్రథమపురుషయోగము గూడునే.

48. మాన్యత నీవంటిమేటి మానిసులేరీ— ‹ ఇదుపోత్తమోత్తమానాం › అను సూత్రముఁ జదువుకొనునది.

49. ననుజ్ఞఁ। గొంటి నాపరమ్మున నెందుఁ గొదువలేదు—ప్రై

50. పోయెద దయయుంచు పురుషపుంగవ నృహరీ?—ఆగమా న్య చకారంబుల ' కనుసూత్రము నెఱుంగునది.

51. విదు. (అట్లనేచూచి) ఓహో !—పై—

52. వ్యాసులు ప్రవేశించును—పై—

63 పుట.

53. కృష్ణు- అదేభాగీరథీతీరము. మనమందఱమును నిప్పట్ల నప్పరమపావనియందు స్నానంబొనర్చి యిమ్మహామహుని కనంతరకృత్యములు నెరవేర్పనుంకింప వలయునటుచనుండు. (అనిపరిక్రమింతురు.) (గంగప్రవేశించును.) ఇట్లువీరందఱు పరిక్రమించి గంగయొద్దునకేగుట యు గంగప్రవేశించినదనికదా యింపుఁజెప్పఁబడినది. చూడుఁడు! 67పుటలో "కృష్ణు- మనమిఁక నిమ్మహాభాగునకు నుచితకృత్యములు నెర వేర్పభాగీరథికింజని స్నానమ్ములాచరింపవలయును. (అని అందఱునుని ష్క్రమింతురు.) ఈవాక్యముపై దానికెంత సంబంధించియున్నదో? అంతే గంగానిష్క్రమణ మెంతచక్కఁగ జరిగినదో! కనుఁగొనుఁడు. అందే "తండ్రీ! విదురా!" యని వ్యాసుఁడు విదురవృత్తాంతమును జెప్పఁగ డఁగుటకాయన నెవ్వరు ప్రశ్నించిరో? తెలియుఁడు!

63—66 పుటలు.

54. ఏ। మనివగతుఁగొంతి కొడుకే। మనినిన్నువధించె— ' కుంతీ ' శబ్దభవము " కౌంతి " యని వీరికిఁ దెలిసినది.

55. హరశిష్యుండైన జామదగ్న్యనికన్నఁ—యతి యడవుల పాలయ్యె. " అగ్న్య " యనివిడదీయ నాధారమెందున్నది.

56. కృష్ణు. దేవి! విష్ణుపాదోద్భవి!—నందనాశబ్దము తప్పనుకొన్న యాచార్యులు " ఉద్భవి " అని వ్రాయుట వింతకాదు.

57. అదినీవు గుఱుతింపఁగలవా ?—పై—

58. ఎట్టిపాతకుల నేనిఁబవితు్రలఁ జేతువెమ్మొయిక్—పై—

59. పంచమాంకము—ఈయంకమందు చరిత్రమున్నను నాయకుఁడగు యుధిష్ఠిరుని ప్రవేశములేదు. ఇది నాటక సాంప్రదాయమును వెక్కిరించుచున్నది.

68 పుట.

60. ధౌమ్యులు ప్రవేశించును—ప్రథమకబళే మక్షికాపాతః.

61. అందుఁగలపాతరలక్ బెకలించి—రెండుతప్పులు.

62. యాగమునొనర్పుట :: కొదువింకమీఁదటక్

63. కొదువయేమి? మరు తిచ్చెఁ గొల్లగాఁగ—శబ్దస్వరూపము తెలిసినదికాదు.

64. ఇప్పటి సుకృతమామరుద్భ్యాపాలునిది. "తప్పర్వామరుద్భ్యామ్" అను వార్తికము తద్ధితలలోనిది. వీరు తద్ధితలుచదువనివారు. అశ్వత్థామ మరుత్తులుతద్ధి తాద్యంతాపరిజ్ఞానమునకుసాక్షులు.

69—72 పుటలు.

65. ధర్మరాజుగారి యెదుటకు—ఔపవిభక్తికజ్ఞానము సహాధ్యాయిత్వానుగుణముగానే యున్నది.

66. గృహారసంబుసులగ నప్పటప్పటకి.

67. ఎక్కడేమగునో? యెవ్వరెదురుకొందురో ?

68. పిలువనంపింప వచ్చితి పిలుపుగొనుఁడు—ప్రేరణాద్వయము వ్యర్థము.

69. బందుగులంచుఁ బల్కితివి బందులుగారె ? సుయోధనాదులు— ఇది వెట్టివ్యాకరణజ్ఞానము.

73 పుట.

70. బాలకుఁడవయ్యు మెచ్చఁగ వచ్చునిన్ను—ఇట్టి యసందర్భవాక్యములింకు పెక్కులు!

71. బాలకుడనంచు నన్నేలగేలిసేసె ?— ఇది పైదానికిఁ దోఁబుట్టువు.

72. యజనమటులుంచు మిప్పుడీ యాజిచూడు.

74—80 పుటలు.

73. చూడరమ్ము బవరమేడపొమ్ము.

74. (దృష్టినిగుడ్చి) అదుగో—పై—

75. రథమునుమాత్రము నురుముచేసినాఁడు—పై—

76. అశ్వమునుపీడి యరుగుమా? యవులకనఘ!

77. పెదవి విరచి.

78. రా। ట్సూనుఁడు లేకున్నకొదువ—పై—

79. అరయనైతి। తరుణినన్నెంతదూరునో ?—పై—

81—92 పుటలు.

80. "పుత్రాదిచ్ఛేత్పరాజయమ్" గనుక, అదుగో తండ్రిగారు —పై—

81. భీము. ఈమె యెవరో ?—పై—

82. ధర్మ. దేవి! చిగురుమాట నీవువింటివికదా ?—ఇందుఁ బీఠిక మొదలు "చిగురు" అనియే యగ్రార్థమునఁ బ్రయోగింపఁబడినది. చమత్కారాతిశయములేని యిట్టిపట్టులఁ బ్రయోజనములేక లాక్షణికార్థము సెప్పుట హాస్యాస్పదము.

83. ఇంతకు మాయిమువ్వురికిని రణము.

84. ఇనుగో యాశీర్వచనము—పై—

85. ఒక్క రేకాదు యిరువురును బ్రదెబ్బవలసినవా రే—పై—

86. ఒకరిశక్తి నొకరు పరీక్షించుకొనుటకు.

87. దాచుచున్నావు.

88. ప్రవర్తింపుచుంటివి. ఇది వెంకయ్యవ్యాకరణ జ్ఞానమే.

89. నన్నక్కడికి—పై—

90. అదుగో కొమరుఁడు ఇదుగోనాథుఁడు—పై—

93—104 పుటలు.

91. ధర్మ. దేవీ! యూరడిల్లుము.. ఎందేని సరిగాలేదు.

92. ఇక్కడికిఁ గొంత తేలినది—పై—

93. గీ. ఒక్కవసుసంశమగు భీష్ముఁడొర్చుటకుఁ ద । రంబుగా దయ్యె మునుసమరమున మనకు । నట్టివా రేగురట—ఏగురనఁగా నే డుగురుఅని యర్థము రాదనియు వసువులెనమండ్రు అనియుఁ దెలి యునది.

94. క్షమాపణ కోరుకొనుము—ఇది నింద్యగ్రామ్యము.

95. అరిగెఁదురంగమున్ముగ్ వెనుకర్జునుఁడు—ఆహా! సంధిజ్ఞా నము!

96. నకు—దేవీ! అసహాయశూరునకు సహాయమెందులకు?.

97. రక్కసుల బారిఁ జిక్కకుంటహాళక్కి—ఇది హాళ్ళిక్కి.

98. ద్రౌప. అమ్మయ్యా! ఇక్కడికి బ్రతికితిమి.

99. హింసజరుగకుండ నెరవేరినది—పై—

100. భీష్ముఁ. చిన్నవాఁడైనను దాత తండ్రులపేరు నిలుపక పోలేదు.

101. అన్న రానేవచ్చుచున్నాఁడు—పై—

102. అట్టులుంచుము.

103. ఛీ! కుఱ్ఱరుగల సభ నవమానము! పఱపఁడే?—పై—

104. అబ్బే మీకెల్లరికిని—పై—

105. ఇది శ్రీకింకవీంద్ర.

చదువరులారా! క్రమముగా విసిగి పుట కొక దోషమును మాత్రమే యీపట్టికలో వ్రాసినారము. మొదటినుండియు నాత్మస్తోత్రపరనిందాపరాయణులై నన్నయభట్టీయాద్యాంధ్రగ్రంథములఁ బఠింపకుండుటయు గాసటబీసటగాఁ జదివిన సంస్కృతవ్యాకరణంబేని సమయానుగుణముగా నుపయోగింపక పోకడఁబెట్టుకొనుటయు మేమే కవులమను నహంమతిఁ గొని కొందఱఁ బండితులఁ గేలిసేయ జగత్ప్రాజ్యులగు "వీరలతో నేమి" యని యూరకుండుట నది యాత్మప్రభావన దృశంబే యని విఱ్ఱవీఁగుటయు వీరిగ్రంథమునం దిన్ని దోసములు గలుగుటకుఁ గారణములుగా నున్నవి. మాకవితలో నెల్లెడఁ జక్కఁగా నున్నవయ్యు నర్ధానుస్వారశకటరేఫము లొకానొకచోట లేఖకప్రమాదమ్మున వ్యత్యస్తమ్ముగాఁ బడుటయు నరయక వీరు పెడమొగమ్మునన మమ్ముఁ బరిహసించినవారగుటచేతను వీరే రచించిన పూర్వశాకుంతలవిమర్శనమునందు "వ్రాయువారికి శకటరేఫ మేదియో నెచ్చట నర్ధానుస్వారములుంచవలయునో తెలిసినం గదా ముద్రాపకులు పాడుచేసినారని వ్రాసికొనుట. ముద్రాపకులు మనము వ్రాసి యిచ్చిన యక్షరములను గొంచెము తగ్గుగఁ గూర్తురుగాని శకటరేఫముల

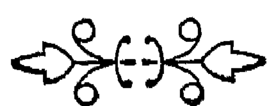
ను, అర్ధానుస్వారములను మనమున్న గ్రామముననే నిలువనీయము నువారి వ్రాఁతల్లో నెక్కడనుండిసంపాదింతురు? "తెనుగు" ఇందర్ధబిందు వేలలేదో? "ఆరంకములు" ఇటశకటరేఫ మెందులకుండదో?" అని వ్రాసి యందుఁ దమకుఁ గల యసాధారణపాండిత్యమును వెల్లడించినవారగుటచేతను నింక గురు రేఫార్ధబిందు భ్రంశములు పెక్కులు సూపఁబడినవి. అవియును దక్కిన చ్యుతసంస్కారదోషములునిం దేకాక వీరిలో రెండవకవిచే వ్రాయఁబడిన పాండవజననప్రవాసాదులయందు నెక్కుతీరుగనేయున్నవి. పండితులు పరికింతురుగాక! పూర్వశాకుంతలవిమర్శనమునందే వీరు "ఇవి యచ్చుతప్పులుకాఁగూడదా? అని తాము శంకింపవచ్చును. అందులకు సమాధానము వినుఁడు. ఏదేని యొక పద మనేకస్థలములయం దొకతీరున నచ్చులోఁ దప్పు పడదు. అనేకస్థలముల ననేకవిధములుగాఁ దప్పుపడినచో నచ్చుపొరపాటని మనము నిర్ణయింపవలయును. ఇదిగాక శుద్ధాశుద్ధపత్రికయున్నది గదా? అందేలదిద్దలే" దని వ్రాసినవారగుటచేతను, శుద్ధపత్రికయందుఁ దెలిసినంతవఱకు "23-2 గుగా- గుఁగా, 44-17 మర్ధిం-మర్థిం" అని ద్వితీయచతుర్థవర్ణవ్యత్యాసమును నర్ధానుస్వారాదికమును సవరించుకొనియున్నవారేయగుటచేతను నేఁడు వేఱొక లాగునఁ జెప్ప సాహసింపరని తలంచెదము.

పాండవజనన, ప్రవా, సాశ్వమేధములు మూఁడును కథాప్రవచనమాత్రవిశ్రాంతములై నాటకలక్షణమున కందక; సంస్కృతాంధ్రవ్యాకరణములకు లోఁగక పాణిగృహీతాప్రబంధమువలె యథేచ్ఛావిహారములై యున్నవి. మొదటికవి పాండవవిజయము కథాసంవిధానమునందు రాజశేఖరబాలరామాయణము ననుసరించియు యతిప్రాసభావార్థకల్పనములందు నాంధ్రభారతవేదము ననుగమించియు వ్రా

యఁబడినదగుట బాగుగనేయున్నది. కాని పునర్ముద్రణమునందు దోసములఁ దొలంగించుటకు బదులు నిర్హేతుకముగాఁ గొన్ని యంకములు విడఁగొట్టియుఁ గొన్నియంకములు గలిపియుఁ గొంత పూరించియుఁ జెఱుపఁబడినదగుటచే నదియు నిట్టి దుస్థితికే వచ్చినది. కాన నీ శతఘ్నిచే బాలరామాయణముద్రారాక్షసమృచ్ఛకటికరూపకములు దక్క తక్కిన వీరి నాటకములన్నియుఁ బ్రత్యాఖ్యాతములయ్యె నని చెప్పనొప్పును. మొదటికవి బుద్ధచరిత్రాదిగ్రంథములందు నిందుఁ జెప్పినదోసములు గానరావు గాని యాయన పుస్తకముల వేఱొకతరగతి తప్పులు గానవచ్చుచున్నవి. కాన నాకవి గ్రంథములందలి యొప్పులచే నీయన తప్పులుగాని యీకవి గ్రంథములందలి యొప్పులచే నాయనతప్పులుగాని ప్రత్యాహతములు కానేరవు. దుణ్ణయాదిదుష్టములకు శేఖరాదిగ్రంథములఁ జదువమి నెవ్వియో సమాధానములు వ్రాసిన నవి మఱింత యజ్ఞానమునే వెల్లడించును. కొన్ని యెట్లో సమాహితములైనను గోమయపాయసీయన్యాయమునఁ బరిహాసాస్పదములే యగును. వేయేల? మేము చూపిన దోసములలో నొక్కటినైనఁ దిప్ప శక్యముకాదు.

చ. తిరుపతివేంకటేశ్వరుల తిక్కటమక్కటనాటకమ్ములన్
దొరలినయట్టిదోసములు తొంబదితొమ్మిదియున్న, వవ్వి యె
వ్వరు పనిమాలి దిద్ది యిడవత్తురు? మేము కథాప్రసక్తిఁ ద
త్సరణి యొకింత సూపితిమి సర్వముపిల్లై యెఱుంగఁగాఁ దగున్.

ఇది శ్రీవేంకటరామకృష్ణప్రయుక్తమగు శతఘ్ని
తృతీయగుళిక.

పీఠిక.

"ఏదేశము మీకు సమ్మతము?" అని వ్రాయించిన చెళ్ళపిళ్ళ వేంకటశాస్త్రిగారు "హాలెండు!" అను మాటమీఁద మాగ్రామమునకు దయచేసి యీక్రిందిచర్య సంతయు నడపిరి. ఇందసత్యలేశముగాని, యతిశయోక్తిగాని, లేదనుట కిందుఁ బేర్కొనఁబడిన విద్వచ్ఛేఖరులే సాక్షులు. కవిసమయసిద్ధమగు నేకవచనప్రయోగాదిక మిందుఁ గలదు. పండితులకది హర్షదాయక మగుననియే తలంచెదను.

శృంగభంగము.

క. నారాయణునకు గురునకు
భారతకవయితకు వ్యాసపండితునకు జో
హారు లొనరించి కవితా
భారతికిన్ మ్రొక్కి జయముఁ బఠియింపఁదగున్.

మ. ప్రశమం బబ్బ విరోధికృత్సమ మహావైశాఖశుద్ధత్రయో
దశినాఁ డిర్వురుబందువుల్ సఖుపఁ బత్రిగ్రంథ దుర్లేఖలన్
దశలోనం గదియించి వేంకటకవీంద్రశ్రోత్ర యేతెంచె దు
ర్యశముం బాపుకొనంగ గెల్పుగొనఁ గారావల్లి మత్తల్లికిన్.

వ. అట్లు బహుపండితమండితంబును; కృష్ణకవినివాస గ్రామంబు;

నగు కాఁకరపర్తికిరీకటాహూతుండై యరుగుదెంచి సంపన్నుఁడును,
బంధుగుణగు నొక్కగృహస్థునియింట విడిసి యిష్టాన్నసంతృప్తుండు
ను సుఖశయితుండు నయి—

ఉ. కాఁకరపర్తిపండితశిఖామణి మండలి వేలువేలు నా
లోకన మాచరించి, తమలోపము లేదని తెల్పి, రాముపై
వ్రాసిన నాఁడ గీరతము వచ్చి వినుండని పిల్చి, యొక్కను
ద్దేశపు సౌధమెక్కి తనశ్లోకములం బఠియించు నత్తఱిన్

ఉ. వ్యాపకవిశ్వరూపుం డలఁతివాఁడని, కబ్బములోన నేడ నా
పారివారు వేనవేయుఁ బ్రోఁచినకీర్తిఁ బ్రగల్భమాట రా
మాశ్రవాసు సైచి రసికాకర్ణకఠోరమె యైన బంధుతం
జేసె, వివాదములన్ మఱియుఁ జెప్పఁగ సాగె నతండు వేర్లిమ్రడిన్.

చ. పలుపుర వేంకటేశ్వరుఁడె ప్రార్థనఁ బిల్చెఁదనంతఁ; గొందఱన్
బిలచెను సత్సభాపతియుఁ బిల్వఁగలేదొకరైనఁ గృష్ణు; న
న్నీ పనుఁ బిల్వఁబంచెనె? సభాపతిగారన, దూత లేదనన్
గ్రహము నాత్మనెంచి కవిగండరగండఁడు రాఁడు మేడకున్.

చ. పండితు గీరతాఖ్యాఖ్యానమునందు « గురువులతోడంగూడియేని
దుష్కరవాద ” ను నర్థముగల యొకవికత్థనవాక్యముం జదువుచు
నీమాట బృహస్పతిబోనివాని నారాయణబుధేంద్రుంగని వెలుచలచి

ఉ. ఎఱుఁగనుమీమహాత్మ్య మిదమిద్ధమటంచును, దెల్లమయ్యెనేఁ
డాకవిపీ విద్యాలాడితిని, పోఁడిమి గల్గిన రామకృష్ణులన్
మాటకలతోడఁ గయ్యమునకుం జనుదెండని తప్పవ్రాసితిన్
నేనాడ తీర్చితెనని చల్లగ దాఁటె యథార్థభాషలన్.

ఉ. మేటివిరించిపూర్వమును, మేలగు నీశ్వరవేరుగిర్వమున్,
గొటిలమంచిపిరిచె నెడుగర్వము, జేలుగుబెండుగిర్వమున్,

స్తోకము శాంతిగిర్వ్యమును, జొప్పడువాసినిగన్నగిర్వముఁ,
గాఁకరపతిఁగిర్వమును గైకొని పాడె నతండు వేడుకన్.

క. కల్లరివారలజాబుల
నల్లరిపద్దెముల గీరతాక్షేపములో,
బొల్లుల నుల్లాసంబునఁ
గొల్లలుగా నతఁడు విబుధకోటికి వినిచెన్.

వ. అంత దివాకరుం డస్తాద్రి కేగుటయు నాఁటికిఁ గొలువు సాలించి యందఱుఁ దమతమవిడిదలకుం జనిరి, వేంకటేశ్వరుండును నిజనివాసంబున కరిగి కతిపయసుహృజ్జనపరివృతుం డై "కృష్ణకవిబీరమ్ము గలాఁడేని యెల్లి నాతో నవధానము సేయఁగూడు" ననియు, "నేటికొల్వున నారాయణబుధున్ క్షమింపఁగోరుట వినయార్థం" బనియునిచ్ఛానురూపమ్ముగఁ బద్దులాడుటయు నదియెల్ల నాప్తముఖమ్మునం దెలిసి శ్రీనారాయణబుధేంద్రుండు కృష్ణకవి రావించి యిట్లనియె.

ఉ. వింటివె? రామకృష్ణ! మనవేంకటశాస్త్రివచోనిరూఢి, న
ట్లింటికి నేగివెండియును నెప్పటిమాటయె యాడుచున్న వాఁ
డంట! యెదుర్స మీనృపునియానతి యున్నదియొక్కొ? నాఁగ, నా
దంట భవన్నియుక్తి నవధాన మొనర్పఁగ మెచ్చు దేఁడనేన్.

వ. క్రమమ్మునవారేయి గడచుటయు మఱుచటినాఁడు పూర్వాహ్ణమ్మునందు.

సీ. అగ్రహారికుఁడు విద్యాధికుండు సుగుణ
శాలి సుందరరామ శాస్త్రిగారు
ఘనకీర్తి హితకారిణినిగురుండును సాధు
మతి వ్యాసలింగపండితుఁడుగారు

ధవళాద్రిలో నుపాధ్యాయుండు సాంబ్రాత్ర
శాలి సీతారామశాస్త్రిగారు

గానవిద్యను బేరుగలవాఁడు చర్లాబి
చంద్రుండు లక్ష్మణశాస్త్రిగారు

వేదులాన్వయవార్ధి విమలశీతాంశుఁడు
సూర్యనారాయణసూరిగారు

అవధాని సంస్కృతాంధ్రాఖ్యాయి కాకర్ల
సూర్యనారాయణ సూరిగారు

తుని రాజుగారియుద్యోగి పండితపుర
స్సరుఁడు బ్రహ్మానందశాస్త్రిగారు

చళ్ళపిళ్ళాన్వయసాగరేందుపు కవి
శశి చిన్న వేంకటశాస్త్రిగారు

సంస్కృతసత్కలాశాలలో నొజ్జ స
జ్జనసుతమతి రామశాస్త్రిగారు

సాహిత్యధీనుఁడు శాస్త్రప్రసక్తుం డభి
జాతుండు వేంకటశాస్త్రిగారు.

మఱియుఁ బండితులును గవుల్ మఱియు ఘనులుఁ
బిన్నలును బెద్దలును గూడియున్న సభను
చళ్ళపిళ్ళ వేంకటకవీశ్వరుండుగారు
గీరతము విప్పి వెండియుఁ గెలిచేయ.

వ. కతిపయచ్ఛాత్రసహితుండై యాసభావేదికకు విచ్చేసియున్న నా
రాయణబుధేంద్రుం డది సహింపఁజాలక సముచితభాషణముల
వేంకటేశ్వరు గీరతపాత్రముల నాఁగె.

ఉ. మీరు రచించుచిత్రముల మీఱి రచించును గృష్ణశాస్త్రి నా
కూరిమిశిష్యుఁ; డెచ్చటనొ గొప్పలు సెప్పుదు రేమికార్యమో?
ప్రోఁడడి యాతనిం బిలువఁబుత్తు నటంచు గురుండు వల్క నా
ధీరుఁ డిఁకేమి సెప్పుదును దత్తెతె పెప్పెపె మెమ్మెమే యనెన్.

క. ఎవియో బీరము లాడిన
నవధానము సేయఁ గృష్ణు డరుదేఁడు యశం
బవల సుసాథం బనుమతిఁ
గవి వేంకటశాస్త్రి రేయి గరువము సూపెన్.

చ. తిరుపతిశాస్త్రి వచ్చునెడఁ దీర్పరి యాతఁడు సేయుఁగాని నే
మఱచితి నేమెఱుంగ ననుమాట యిదేమిటి? నిన్న రేయి యే
పురుషుఁడయేని కృష్ణకవి పోరెడివాఁడని యంటిరంట; నా
నురకయ పల్కినాఁడ నని యోడినతండు వచించె నద్దిరా!

ఉ. వాదలలోనఁ గృష్ణకవివర్యుఁడు మాద్వయమందు నేనెపో
ధీరుఁడనంచు నెల్లరకుఁ దెల్పుచునుందురుగాన నిర్వురున్
బోరుఁడు మీవధానములపోఁడిమిఁ జూతుమటంచుఁ బల్క నా
నేసుపు కాఁడు మాఱిడఁడు నివ్వెఱఁ జెందఁగ సభ్యులందఱున్.

శా. నాకున్ శిష్యుఁడు రామశాస్త్రికవి కొన్నాళ్లేమి మీచెంత నే
దో కాలక్షయ మాచరించుటయు నోహో శిష్యుఁడం చెప్పుడున్
మీకబ్బమ్ములఁ జెప్పుకొందు రది మేల్మికౌనె? మీరెట్టులా
శ్రీకృష్ణున్ గవిరాజుఁ జెప్ప? రన నిస్సీ? మాటరా దచ్చటన్.

వ. అంత.

ఉ. కౌముదిఁ జేతఁబట్టి నయగారపుమాటల రామశాస్త్రి మీ
రేమి యెఱుంగువారో? యిపు డించుక సెప్పుఁడటంచు వేఁడఁగా

నామహనీయమూర్తి యదియంతయు విస్మృత మయ్యె నిప్పుడే
నేమియుఁ జెప్పలే ననియె నెల్లరు విజ్ఞులు బిట్టు నవ్వఁగన్.

ఉ. వ్యాకరణమ్మునన్ గెలుతు వాదమునం దని రిత్తపద్దెముల్
గోఁకి ; యిదేమి ? నేఁడిటులు కొంచెము లేదని నిక్కమాటల్
నాకు సతీర్థ్యు లాకవులు, నజ్జదివింపఁగ లేనిమీ రెటుల్
వాకొననేర్తు రావిబుధవర్యులయొద్ద ; విడంబ మేటికిన్.—

ఉ. కౌముది సెప్పఁడం చడుగఁగా మఱివేదులరామశాస్త్రి ; య
ద్దామహితుండు పుస్తకము నంది పదంపడి కొంత సూచియ
య్యా ! మఱిలేదు విస్మృతమె యయ్యెను సర్వము చెప్పలేను న
న్నేమనియాడువార లిఁక, నింత నిజంబనె వెల్లవోవుచున్.

చ. సరగున రామశాస్త్రియుఁ బ్రశంస యొనర్పఁగఁ జెప్పనేరమిన్
గిఱుదయి యాకవీశ్వరుఁడు క్రిందులు మీఁదులు సూచుచున్నచో
గురుఁడిటు వల్కె శబ్దకృతిఁగూడ నెఱుంగనియట్టివార ల
బ్బిరుదులు వ్రాయనే మసినఁ బెస్పెపె మెమ్మెమె చెప్పలేననెన్.

ఉ. తామువచింపఁగావలెఁ బ్రతాపచరిత్రముఁ దెచ్చినాఁడ నిం
దేమి పఠింపఁజేయుదురో ? యిష్డని రామబుధుండు వల్కఁగా
నామహనీయుఁడున్ దిరుపతయ్యకవీంద్రుఁడు గాని యిందు నే
నేమియుఁ జెప్పఁజాల ననియెన్, నిజమాడినఁ దప్పులేదుగా ?

చ. పెరుఁగును బువ్వయున్ మెసవి పెద్దసహోదరుఁ దోడఁ గొంచు స
త్వరముగ వత్తునందనుక తాళుము నిల్వుమటన్న బచ్చునాఁ
దిరుపతివెంటరా నరుగుదెంచెద శ్రావణమాసమందు నే
మరల బలమ్ము మీఱ, నన మాఱ్కొని బుచ్చివధాని యిట్లనెన్.

చ. తలనరియంగ వారలను దాతలుదంద్రులతాతలై మఱిన్
గలహము సేయవచ్చెదరుగాని, యిదిట్లిపుడయ్యెఁ జాలు లెం

డలయిక నంద నేమిటికి? నల్కావహింపకుఁ డింక మీఁద మీ
బలమును వారిశక్తియును బాహ్యములయ్యె జగమ్ము మెచ్చఁగన్.

వ. ఇట్లు పరాజితుండగుటయు నొకసభ్యుండు లేచి:—

ఉ. వ్యాసకవీంద్రుఁ డింతయనువాఁడవె? నీవును బట్టుపద్దెముల్
జేసినయంతమాత్రమునఁ జెల్లెనె? యాయన శైలిచూడ నీ
కూసుకవిత్వ మెంత? యిదిగో ననలోగితి; కారవేల్లకున్
మీసము లప్పగించి చనుమీ! యిఁక మాటలువేయ నేటికిన్.

క. ఘనులు శిరసావహించెదు
సనర్ఘ రాఘవముఁ దూలనాడెదు దానిన్
గనుఁగొని నీయిష్టమువ
చ్చిన దొకపద్దెమ్ము విప్పి చెప్పఁగలవే?

వ. అనియుల్లంబుచ్చిపోనాడె నిట్లుకొలువు ముగియుటయు దుండగీలగు బాలకులు కొందఱు కరతాళంబులు వైచిరి. మధ్యాహ్నం బగుటయు నెల్లరు భోజనమ్ములకై తమతమ నెలవులకుం జనిరి. వేంకటకవీంద్రుండును:—

చ. స్థిరపడి పరీక్ష కుత్తరముఁజెప్పఁగ నేరక కుఱ్ఱవారల
ల్లరి యొనరించిరంచు నపలాపము సేసెడునంట బాపురే!
గురుఁడును కుఱ్ఱ, శిష్యులను గుఱ్ఱలు, నూటికి నెంచిచూడఁగా
నిరువదియెన్మిదేడులకు నెక్కుడుప్రాయము లేద యేరికిన్.

వ. వెండియు సాయాహ్నమ్మునందు సీతారామశాస్త్రి గౌరీపతిశాస్త్రి పురస్సరులగు బుధేంద్రులు కొలువైయుండ సతీర్థ్యసంఘమ్ముతో నల్లమరాజు రామబుధుం డచ్చటికి విచ్చేసి వేంకటకవివరు నుపలక్షించి « పూర్వాహ్ణమ్మున వారందఱు దూయఁబట్టుకొనుట నేన

ట్లంటి వని పల్కిరఁట, నిక్కంబె" యనుటయు, నక్కవివరే
ణ్యుండును నది యథార్థమ్ముకాదని ప్రతిపాదించె నంత మఱియు
నొకప్రధానచ్ఛాత్రుం డమ్మెపండితుల సాక్షులుగాఁ బలికి:—

మ. అవధానమ్ములయందు, వ్యాకరణమం దధ్యాపనమ్మందు, నే
వివిధప్రక్రియలందు, మీకుఁగలప్రావీణ్యంబు సూపింపుఁడీ
వ్యవధాన మ్మిఁక లేదు కృష్ణుఁడిదిగో వచ్చెన్ బుధా! యన్నన
క్కవి పూర్వోక్తమె నిర్వచించెను వినంగాఁ బండితుల్ వెండియున్

చ. కల్లలు పల్కినార లని గ్రంథములన్ లిఖియింప నేలొకో?
కొల్లలుగాఁగ దోషములఁ గోవిదులొప్పినవానివ్రాసి నా
రెల్లడఁ జిమ్ముచుండి, రవియేబుధుఁడున్ గనియుండుఁ, గాదనన్
జెల్లునె? వాని దిద్దుకొనఁ జేఁదె? యథార్థము తామెఱుంగరే?

ఉ. వారు శతఘ్నివ్రాసిన వవార్యములొటను దిద్దుకొందుమం
చీరు వచించినారుగద? యిన్ని యబద్ధము లున్నగ్రంథ మే
వ్వారలు సూచి యాడ, రిఁక వారలగ్రంథము మీఁద నెవ్వియో
దూఱులువ్రాసి నార లవిదోసములే? ధర గొడ్డు వోయెనే?

వ. కాదేని ముఖాముఖి వాదించి సాధించుకొనుం డనుటయు నాకవి
శేఖరుండందుల కియ్యకొనక:—

ఉ. తిరుపతిశాస్త్రి పల్కఁబడెఁ దిర్పతియంచును రామశాస్త్రిచేఁ
బరపతినిల్ప నేనిటకు వచ్చితి, దప్పదికాదొకో? యనన్
సరసులు సభ్యు లిట్లనిరి చాలును వేంకటరామశాస్త్రి నా
తిరుపతిరామయా! యనినఁ దీఁగదె? తిర్పతి దిర్పతీ! యనన్.

ఉ. వేంకటరామకృష్ణకవివీరులు రిత్తలు వ్రాసిరంచు మీ
రంకము సేసినారలటయయ్య! యథేచ్ఛగ, నెందు మీకు శ్రీ

కింకవిరాజమత్త గజకేసరినామము నెవ్వఁడిచ్చె నాఁ
డింక వచింపుఁడన్న, నది యేను ధరించితిమంచుఁ జెప్పనో
వేంకట నేత ! వారినన వేడ్కయె ? మే! లనిరెల్లవారలున్.

వ. అట్లు సభముగియుటయు నాఁటిరాత్రి వేంకటకవీంద్రుండు భాష్య
కారబుధేంద్రుం గని యెల్లని సంధినడపుఁ డనికోరి వేకువకడలేచి
సబంధుండై తమగ్రామమ్మునకు విచ్చేసె, నంతనిక్కడఁ బౌరులు.

గీ. శతవధానముఁ జేయఁగఁ జాలనన్న, యతనికింతవిడంబ మే మనెడువారు
కౌముదిమఱచిపోయినఘనున కింత, యల్లరిం జేయ నేమిటికనెడువారు

ఉ. తారె శతావధానులఁట ! తక్కినవారలు పేరు పెట్టుకొ
న్నారఁట! లోకమందుఁ గవినాయకు లందఱు జన్నిదమ్ములో
వారఁట! రండు పాండులఁట వహ్వారె! ప్రౌఢవిడనాడి యాడున
బ్బీరము లన్నియున్ ముగియఁ బెప్పెపెమెప్మెమె యయ్యె నేఁటికిన్.

ఉ. తారును కృష్ణుఁడున్ శతవధానము సేయఁగ మెత్తుమన్నచో
నేరనటంచు నిబ్బడిగ నిక్కము వేంకటశాస్త్రి చెప్పె, నిం
కారయ నెన్నియెన్ని యయథార్థము లాడిన నేమియయ్యెడున్
బీరముపోయె, గీరతముపిప్పియె సారములేదు దానిలోన్.

వ. అనిచెప్పుకొనసాగిరి.

ఉ. శౌర్యముగల్గువాఁ డనిప్రజల్ జయపెట్టగ దన్నుసింగమం
చార్యులు నవ్వ లేళ్లనుచునన్యులఁ జెప్పిన కల్లరీఁడె దో
వీర్యముసూపు చెళ్లపిళ్లవేంకటశాస్త్రిది మేఁకపోతుగాం
భీర్యమటంచు నెల్లరకు వెల్లడియయ్యె ; నిఁకేమికావలెన్

ఫలితార్థము.

చ. వినుకలి గిల్లికయ్యమును బెట్టిన వేంకటశాస్త్రి యోడిపో
యెను, గురుపాదభక్తుఁ డగుకృష్ణునకున్ జయమబ్బె నింకమీఁ
దను జెళ్లపిళ్ల వేంకటవధాని యెదేనియు వ్రాయ వారితోఁ
బెనఁగఁగ రామకృష్ణకవివిభులకుం బనిలే దొకింతయున్.

By

CHERLA VENKATACHALAPATI
SASTRI,
KAKARAPARTI.

శృంగభంగము.

సత్యసందేశము.

మొదటిసర్గము.

వేదమూర్తులు దివాకర్ల తిరుపతిశాస్త్రిగారికి.

క. చూచితివి శృంగభంగము
చూచినదానికి ఫలమ్ము ♦ సూపట్టదు నా
కేఁచురవమ్మది నీ వా
చాచాతుర్యమ్ముకంటె ♦ సంతసమొనఁగున్.

చ. సరసులు పండితోత్తరులు ♦ సభ్యులు సూచుచునుండ నిచ్చటన్
జరిగినవేంకటేశ్వరు ప్రసంగము సర్వమువ్రాసినాఁడ ద
బ్బరలలిఖింపలే; దతని ♦ పై నభిమానము లేకపోవలే;
దరయక తూలనాడె దక ♦ టా! వికటంబుగ; నెట్టివాఁడవో?

ఆ. వె. జరిగినంత వట్టు ♦ సత్యమ్ము వ్రాయఁగాఁ
గొంకనేల మాకు ♦ జంకనేల?
ఓడి లేదటంచు ♦ నోరులతోఁ జెప్పఁగాఁ
గొంకవలయు నతఁడు ♦ జంకవలయు.

సీ. అవధానమొనరింపు ♦ మని కోరనావల్లఁ
గాదన్నమాట ని ♦ క్కంబుగాదో?
శబ్దశాస్త్రప్రశ్నం ♦ సరయొనర్పుమన నాకు
జ్ఞప్తిలేదనుట ని ♦ క్కంబుగాదో?
చదివింపుము ప్రతాప ♦ చరితమ్ము నా నద్ది
యనధీతమనుట త ♦ థ్యమ్ముగాదో?
నారాయణ బుధేంద్రు ♦ నాతప్పుసైరింపుఁ
డని వేడుకొనుట త ♦ థ్యమ్ముగాదో?

ఓడితినటంచుఁ జెప్పిన ♦ నొక్క పెట్ట
వినినవారలుదన్ను న ♦ వ్వెదరటంచు
సిగ్గుచే నాతఁడేమేమొ ♦ సెప్పఁబోలు
నింద నిక్కంబుగాని దిం ♦ కేదిగలదు?

ఉ. చుక్కలురాలనేల రవి ♦ సోములపోకడ మాఱనేల న
ల్దిక్కులుగూలనేల జల ♦ ధిజ్వాలనంబుబుకంగనేల యీ
పక్కి కవీశ్వరుంగెలువ ♦ బాలకులేగద దిట్టలైరి నీ
మక్కువమాటలున్ బయిసి ♦ మాలినవాత్రితలు గట్టిపెట్టుమా.

ఉ. పేలినఁ గీఱవాండదొకొ ♦ పెప్పెపె మెమ్మెమె యన్నగీఱరాఁ
జాలునొకోవిడంబములు ♦ సల్పి పరాజితుఁడైన యాతఁడే
మూలనొడాఁగ నీవతని ♦ బూసికొనన్ ఫలమేమి సెప్పుమా
దూలయిదేల నీకు విబు ♦ ధుల్ పరిహాసముసేయరే నినున్.

క. తిరుపతిశాస్త్రీ! వేంకట
పరివృఢునకు బంధుమిత్రి ♦ పండితసభలో
జరిగెనది శృంగభంగము
జరిగినదానికి నిఁకన్ వి ♦ చారంబేలా?

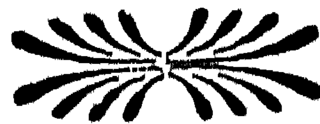
చ. ఎఱుఁగవు దూరమందునికి ♦ నిచ్చటివృత్తమసత్యమంచు వే
గిరపడివాత్రియుచుంటి విది ♦ కేవలసాహసమందుత్రి వేంకటే
శ్వరకవి చందుత్రినొక్కరుని ♦ జాటుగఁబిల్చిగాఱుంగు మంతయున్
గరబదరమ్ముగా నెడువుఁ ♦ గాదననేరఁడతండు సత్యమున్.

క. చుట్టముపఁ జూడవచ్చిన
యట్టియతని కిచటఁ ♦ జెట్టలాడఁగనేలా?
దట్టుఁడగునేని చప్పటఁ
గొట్టన్ వెనుదీయనేలా ♦ కో? చెప్పఁగదే?

ఉ. వేంకటశాస్త్రి గిరత క ♦ విత్వపవిత్రిత కీర్తి యెచ్చటన్
బింకములాడు వాఁడిచట ♦ బీరముతోరము డించివోఁగి యీ
వంకకుఁ జూడకుండె ; బల ♦ వంతుఁడ నేనని బూకరించి నీ
వింకను రిత్తయుత్తరము ♦ లేటికివ్రాసెద వూరకుండుమీ.

క. ఓరిమిగల్గిన వాఁడవు
సారాచారుఁడవు ♦ నీవు సైతమయారే !
సీరాము సేనయనుచుం
బోరాటము వెంచెదేల ♦ పో ది. తి. శాస్త్రీ !

ఉ. వీరకవిప్రివేకుఁడగు ♦ వేంకటనాయకుఁ జేగుదెంచి మా
యూరనెదెద్దిసల్పె నది ♦ యున్నదియున్నటులే లిఖించితిన్
వారునుమీరునున్ మనసు ♦ వచ్చినయట్టులు గ్రుద్దులాడుఁడె
వ్వారికి మీవిచారము వి ♦ వాదము మోదమె బాంధవాళికిన్.

సత్యసందేశము.

రెండవసర్గము.

ఉ. కాకరపత్రికలో నటులు ♦ గర్వముసర్వము ఫ్రావనేగి నీ
వేకరణిం దెగించి తల ♦ యెత్తికొనంగఁదలంచి తెందునో
దాఁకొని యద్దియంతయును ♦ దబ్బరయబ్బురమంచు వెండియున్
లేక యొకండు వ్రాసియవ ♦ లేపము సూపెదు వేంకటేశ్వరా!

ఉ. దుర్భరమౌపరాభవము ♦ ద్రోయిడిమాటలఁ గొల్ల వెట్టఁగా
నిర్భయవృత్తిఁబూని మఱి ♦ నీవు లిఖించినయట్టిలేఖలో
నర్భకులేమిసేయఁగల ♦ రంచు వచించెద వట్టులైన నీ
కార్భటియింతయేమిటి క ♦ హా యిదియెవ్వరువిన్న నవ్వరే.

చ. పలువురు పండితోత్తముల ♦ పజ్జపరాభవమందియేగి యా
వలనను గొట్టవచ్చిరని ♦ పల్కఁగనోరెటు లాడెనోయి ? యీ
పెలుచనికాఱులేయనృత ♦ పిష్టము నూఱుటగాదటోయి ? నీ
తెలివియుఁ దేటయుం బ్రజకుఁ ♦ దెల్లములయ్యె నిఁకేలడంబముల్

ఉ. జంకనివాఁడవేని తెర ♦ చాటున డాఁగఁగనేల ? నీదు శ్రీ
కింకవిరాజమత్తగజ ♦ కేసరినామములోఁగనేల ? నీ
పొంకము బింకమున్ గెలుపు ♦ పోడిమియుంగనుఁ గొంటిమింకనున్
అంకెలువేయ నేమిటికి ♦ అంతులుగంతులు సాగివచ్చునే ?

ఉ. పాపము! నీమదింగలుగు ♦ భావము వెల్లడిసేసినాఁడ వీ
వోపఁగలేమి నిక్కమని ♦ యొప్పితి వంతియచాలుమాకు ; నీ
వీపయిఁ గొట్టవచ్చిరది ♦ యెల్లనబద్ధమటంచుఁ జెప్పుకో
లోపములేదు లే వెడఁగు ♦ లోకులుకొందఱు నమ్మకున్నచోన్.

సీ. ధర్మాత్ముఁడైన సీ ♦ తారామవిబుధుఁడో
నని మెచ్చి చిఱునవ్వు ♦ గొనుటచాలు
శ్రీతిమ్మాళి రఘిగారి ♦ పతిశాస్త్రి యిదివోలు
నని హాసరమ్యాస్యుఁ ♦ డౌట చాలు
సన్నుతాచారుండు ♦ చిన్న వేంకటశాస్త్రి
తనలోని దానను ♦ గొనుట చాలు
పక్షపాతము కల్గి ♦ బైకిఁ జెప్పకయున్న
వీరరాజయ్యాది ♦ వినుటచాలు
కాశికాపురికేనవచ్చుఁ ♦ గారవల్లి
పండితులు సమదర్శనుల్ ♦ బంధుగులును
గొట్టవచ్చిరటంచు నీ ♦ వట్టిచెప్ప
నెవ్వరో నమ్మరేని మా ♦ కేమిలోటు ?

గీ. తొలుతఁ దిరుపతి చొక్కాయఁ ♦ దొడుగనేమి ?
పిదప నాచార్య నడ్డుగాఁ ♦ బెట్టనేమి ?
మొదటినుండియు నీపేరు ♦ మూలఁబెట్ట
నెద్ది కారణమో వచి ♦ యింపు మయ్య !

చ. అరమరయింతలేక సమ ♦ యానుగుణంబుగ మాటలాడఁగా
వెరవరివాదువ్రాయు బుధ ♦ వీధులువొ్రక్కిన వాఁడవేకదా ?
తిరుపతిపేరు వెట్టుకొని ♦ తెయ్యకలాండెద వేల తొంటినీ
బిరుదు తనమ్ముగుంటువడి ♦ పెప్పెపె మెమ్మెమె తోడఁ బోయెనే.

చ. తిరుపతిపేరఁ గచ్చియను ♦ దెచ్చినవాఁడవు నీవయౌటమై
మఱచి యథాయథేచ్ఛము వి ♦ మర్శముపీవలిఖించియుంట సం
బరపడి వెట్టిగీరతము ♦ వ్రాసెదువాఁడవు నీవయౌటనిటా
దటిమిన నీదునెచ్చెలి ప్రి ♦ థాననిబర్హణనీతినోడఁడే ?

ఉ. చేయఁగ కీర్తిఁ గజ్జలము ♦ నిల్పఁగనే మహనీయుఁడౌదుఁగా
నే మొదట న్ష్వవించినదొ ? ♦ యీశ్వరవేరనుది వ్యసార్థకం
బామె భవద్ధృథాంత్యమదు ♦ గంటఁగ వెల్గెను గారవల్లిలో
కేయనకింకని వెడఁగు ♦ సిగ్గిలకున్నద దేమి పగ్గమో ?

ఉ. సంధి మొనర్ప వచ్చియును ♦ జక్కని సేఁతలు సేయవైతి దు
ష్కాంక్షముఁ గల్గియుండియును ♦ గయ్యము సేయఁగఁ జాలవైతి హ్రా
స్వంధుర నామ నన్యపరి ♦ పాటిగనుంగొనరానియట్టి నీ
బంధువిరోధి నామమది ♦ బైటికివచ్చెఁ గదయ్య నేటికిన్.

శా. నీ జెండాఁ బెగవేసియనెంచను, నినున్ ♦ నిందింపఁగాఁబోను, నీ
రాజున్ వ్రాసినయట్టి పుస్తకములన్ ♦ ఖండింపఁగాఁబోను, నీ
రాజుం జూడరు, రామకృష్ణకవులా ♦ రా ! నీవు నన్నోడఁగాఁ
బూనక్ సేయుకటంచుఁ గొంచెపుమతిం ♦ బోరాటముం బెంచెదే ?

చర్ల వేంకటాచలపతిశాస్త్రి.

ఇందలిసారము.

ఉ. గీరతదుష్కృతియాధిగత ♦ కిల్బిషపూర్ణపదార్ణవుండవై
వారును వీరునుం గలసి ♦ వచ్చినరండని బూకరింతువా
హా ! రమణీయ ; మెంతటి మ ♦ హాకవివాదువు ? మిమ్ము గెల్వఁగ
వీరునువారునేల ? కవి ♦ వీరుఁడు కృష్ణుఁడొకండు సాలఁడో.

ఉ. బీరము తోరముల్ విడుగఁ ♦ జెప్పెపె మెమ్మెమోయంచుఁ బోయి!
పూరక యుండలేక, వికె ♦ యుత్తరముల్ లిఖియించి పంపెదీ
హీ ! రహిమెంత ! పీఠపురి ♦ నీశ్వరవేలున్ వసించువారు నీ
యూరును బేరునుం జెప్పిచి ♦ "హమ్మష్" నితో లెద రేగి వ్రాలువి

